

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Σοφία – Ευαγγελία Δάρα

1312016021

ΘΕΜΑ

Παραγωγή ταινίας Ντοκιμαντέρ με θέμα
Τον παραδοσιακό καφενέ "Ερμής" στη Μυτιλήνη και
την παράδοση που ενσωματώνει

Επιβλέπων : Σκοπετέας Ιωάννης

Μυτιλήνη, 2020

Παραγωγή ταινίας Ντοκιμαντέρ με θέμα
Τον παραδοσιακό καφενέ "Ερμής" στη
Μυτιλήνη και την παράδοση που ενσωματώνει

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Πριν την ανάπτυξη της παρούσας πτυχιακής εργασίας, αισθάνομαι την υποχρέωση να ευχαριστήσω ορισμένους ανθρώπους που υπήρξαν καθοριστικοί παράγοντες ως προς την επιτυχή ολοκλήρωση της.

Πρώτα απ' όλους θέλω να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή της πτυχιακής μου, Ιωάννη Σκοπετέα για τις πολύτιμες οδηγίες και συμβουλές του καθ' όλη την διάρκεια της εκπόνησης αυτής της πτυχιακής αλλά και για την εμπιστοσύνη και την εκτίμηση που μου έδειξε.

Στην συνέχεια θέλω να ευχαριστήσω το ανθρώπινο δυναμικό του εργαστηρίου οπτικοακουστικών τεχνών του Πανεπιστημίου Αιγαίου για τον δανεισμό του εξοπλισμού που χρησιμοποιήθηκε για την δημιουργία του ντοκιμαντέρ μου. Η βοήθεια τους ήταν σημαντική καθώς χωρίς την δική τους προθυμία και συνεργασία ως προς τον δανεισμό του εξοπλισμού, μάλλον δεν θα υπήρχε η δυνατότητα οπτικοποίησης του θέματος μου.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες θέλω να απευθύνω επίσης σε εκείνους που με εμπιστεύτηκαν και θέλησαν να συνεργαστούν μαζί μου από την πρώτη στιγμή για την δημιουργία του ντοκιμαντέρ και αναφέρομαι στις ιδιοκτήτριες (μάννα και κόρη) του καφενείου «Ερμή», Κυβέλη και Ειρήνη αντίστοιχα, οι οποίες ήταν πολύ πρόθυμες να με βοηθήσουν μοιράζοντας μαζί μου όσες περισσότερες πληροφορίες μπορούσαν για το καφενείο τους αλλά και για την παράδοση των καφενείων της Λέσβου γενικότερα. Ακόμα τους ευχαριστώ περισσότερο που δέχτηκαν να μου παραχωρήσουν μια συνέντευξη για το ντοκιμαντέρ μου, το ίδιο και οι θαμώνες του μαγαζιού οι οποίοι ήταν και αυτοί πρόθυμοι να με βοηθήσουν. Τις ευχαριστίες μου επιθυμώ να απευθύνω τόσο και στους ιδιοκτήτες των υπόλοιπων καφενείων «Κυρα Ρήνης», «Πανελλήνιον», «Ο Γιαννάκης» τα οποία προβάλλονται και αυτά στο ντοκιμαντέρ μου και οι ιδιοκτήτες των οποίων ήταν επίσης όλοι πολύ πρόθυμοι να με βοηθήσουν επιτρέποντας μου την βιντεοσκόπηση των μαγαζιών τους.

Τέλος θέλω να ολοκληρώσω τις ευχαριστίες μου με τους πιο πολύτιμους ανθρώπους, την οικογένεια μου φυσικά οι οποίοι με κουράγιο και υπομονή μου παρείχαν την απαραίτητη ηθική συμπαράσταση από την αρχή μέχρι το τέλος για την συνέχιση και τελικά την επιτυχή ολοκλήρωση της παρούσας πτυχιακής εργασίας.

Η πτυχιακή αυτή εργασία
είναι αφιερωμένη
στην μνήμη του πατέρα μου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ / ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ

Η συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία πραγματεύεται τον τρόπο δημιουργίας μιας ταινίας τεκμηρίωσης ή αλλιώς όπως ονομάζεται συνηθέστερα ενός ντοκιμαντέρ. Χωρίζεται σε δυο μέρη όπου το πρώτο μέρος ασχολείται με την ανάλυση της έννοιας του ντοκιμαντέρ και ύστερα με την ανάλυση των καφενείων της Ελλάδας και της Λέσβου. Στο δεύτερο μέρος της εργασίας παρουσιάζονται αναλυτικά τα βήματα και οι μέθοδοι που ακολουθήθηκαν για την παραγωγή του συνοδευτικού ντοκιμαντέρ της που έχει τίτλο «Ένας καφενές αφηγείται...η ιστορία του "Ερμής" στη Μυτιλήνη». Με άλλα λόγια η πτυχιακή αυτή εργασία εξετάζει όλη την διαδικασία που ακολουθείται για την παραγωγή ενός ντοκιμαντέρ, από το στάδιο της προ-παραγωγής, της παραγωγής και μέχρι το τελικό στάδιο της μετα-παραγωγής. Ξεκινάει δηλαδή από την σύλληψη της ιδέας, την έρευνα, την δημιουργία σεναρίου και την εικονοληψία καταλήγοντας στο μοντάζ. Όλα αυτά οδήγησαν στην δημιουργία ενός δωδεκάλεπτου ντοκιμαντέρ με τίτλο «Ένας καφενές αφηγείται...η ιστορία του "Ερμής" στη Μυτιλήνη», το οποίο αφορά την ιστορία του πιο παλιού παραδοσιακού καφενείου της Λέσβου με συνεχόμενη λειτουργία 200 χρόνων και ίσως και του πιο παλιού ολόκληρης της χώρας. Τέλος μέσα από αυτό το ντοκιμαντέρ φαίνεται και η εξέλιξη του παλιού παραδοσιακού καφενείου «Ερμής» στην πάροδο των χρόνων.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Ντοκιμαντέρ, Παράδοση, Καφενείο, Λέσβος

ABSTRACT – KEY WORDS

This graduate work deals with how to create a documentation film or otherwise as it is most called a documentary. It is divided in two parts where the first part deals with the analysis of the concept of documentary and then with the analysis of the cafes of Greece and Lesvos. The second part of the work presents in detail the steps and methods followed for the production of it's accompanying documentary, "A cafe is narrated... the history of Hermes in Mytilene". In other words, this student work examines the whole process which has been followed for the production of this documentary, from the pre-production stage to the production and to the final stage of post-production. Specifically, it begins with the conception of the idea, the research, the creation of a script and the photography, ending with the montage (editing). All these results in the creation of a twelve-minute documentary called "A cafe is narrated... the story of Hermes in Mytilene" which concerns the history of the oldest traditional cafe in Lesvos with a continuous operation of 200 years and maybe the oldest in the whole country. Finally, this documentary film refers to the progress of the old traditional cafe "Hermes" as the time goes by.

KEY WORDS: Documentary, Tradition, Cafe, Lesvos Island

Πίνακας περιεχομένων

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	3
ΣΕΛΙΔΑ ΑΦΙΕΡΩΣΗΣ.....	4
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	5
ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΩΝ	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΤΟ ΝΤΟΚΙΜΑΝΤΕΡ	
1.1 Έννοια και Ορισμός	11
1.2 Τα Είδη του Ντοκιμαντέρ.....	13
1.3 Διαφορές μεταξύ Ταινίας Μυθοπλασίας και Ντοκιμαντέρ.....	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΤΑ ΚΑΦΕΝΕΙΑ	
2.1 Τα Ελληνικά παραδοσιακά καφενεία	17
2.2 Η Ιστορία των Καφενείων	22
2.3 Ο Κοινωνικός Ρόλος των Καφενείων	24
2.4 Τα Καφενεία της Λέσβου	26
2.5 Ο καφενές «Ερμής».....	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΜΕΘΟΛΟΓΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΤΟΥ ΝΤΟΚΙΜΑΝΤΕΡ	
3.1 Η Έρευνα	32
3.2 Η Ιστορία	34
3.3. Η Εικονοληψία και ο Φωτισμός.....	35
3.4 Η Ηχοληψία.....	38
3.5 Η Μουσική Επιμέλεια.....	38
3.6 Το Μοντάζ	39
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ	41
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	42
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1. ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ	44

ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1	Man with a Movie Camera	σελ. 12
Εικόνα 2,3,4	Retro Cinema Posters and Flyers	σελ. 16
Εικόνα 5	Ελληνικό καφενείο	σελ. 17
Εικόνα 6	Καφενείο «Το Νέον»	σελ. 19
Εικόνα 7	Οθωμανός καφετζής	σελ. 22
Εικόνα 8	Τα καφενεία της Αθήνας του 1900	σελ. 23
Εικόνα 9	Καφενείο Κυρα Ρήνης	σελ. 27
Εικόνα 10	Καφενείο η Καφενταρία	σελ. 27
Εικόνα 11	Επάνω Σκάλα Μυτιλήνης	σελ. 28

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία αποτελεί το συνοδευτικό κείμενο που σχετίζεται με την δημιουργία της ταινίας ντοκιμαντέρ η οποία έχει τίτλο «Ένας καφενές αφηγείται.. Η ιστορία του “Ερμή” στη Μυτιλήνη».

Όσον αφορά το περιεχόμενο του συγκεκριμένου ντοκιμαντέρ, όπως έγινε γνωστό από τον τίτλο της πτυχιακής εργασίας και από τον τίτλο του ντοκιμαντέρ, αυτό είναι ο παραδοσιακός καφενές "Ερμής" καθώς επίσης και η παράδοση που τον πλαισιώνει. Ο καφενές αυτός βρίσκεται στην περιοχή της Επάνω Σκάλας στη Μυτιλήνη και κατ' αυτό τον τρόπο γίνεται γνωστό ότι η συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία και κατ' επέκταση και το ντοκιμαντέρ αναφέρονται βασικά στο νησί της Λέσβου και συγκεκριμένα στα καφενεία του νησιού με επίκεντρο φυσικά το καφενείο «Ερμής».

Έτσι στην πτυχιακή εργασία αυτή, θα προσπαθήσω να αναλύσω την ιστορία του συγκεκριμένου καφενείου, την διαχρονικότητα του, την παράδοση του αλλά και την γενικότερη κουλτούρα των παραδοσιακών καφενείων της Λέσβου η οποία δεν διαφέρει και πολύ από αυτήν του “Ερμή”. Λαμβάνοντας υπόψιν μου διάφορες βιβλιογραφικές πηγες θα αναφερθώ κυρίως στον παλαιότερο απ' αυτούς παραδοσιακό καφενέ, τον Ερμή και έπειτα στα υπόλοιπα παραδοσιακά καφενεία της Λέσβου και σε ό,τι τα πλαισιώνει είτε αυτό είναι για παράδειγμα ο κόσμος τους είτε τα παιχνίδια που παίζουν οι επισκέπτες τους ή ακόμα ο χώρος τους. Συγκεκριμένα πιο πολύ θα αναφερθώ στα 3 καφενεία που προβάλλονται στην εισαγωγή του ντοκιμαντέρ μου: το καφενείο της Κυρα Ρήνης, το Παννελήνιον και ο Γιαννάκης καταλήγοντας στο κεντρικό θέμα μου το καφενείο «Ερμής».

Οι λόγοι που με οδήγησαν στην επιλογή του συγκεκριμένου θέματος ποικίλλουν. Πρωταρχικός λόγος ήταν η μεγάλη μου επιθυμία για δημιουργία ενός δικού μου ντοκιμαντέρ με θέμα που να με ενδιαφέρει αρκετά και να εφάπτεται σε εμένα και την προσωπικότητά μου. Η επιλογή ντοκιμαντέρ και όχι για παράδειγμα μιας ταινίας μικρού μήκους δεν είναι τυχαία. Το ενδιαφέρον μου για την οπτικοποίηση της πραγματικότητας σε σύντομο χρόνο με οδήγησε στην επιλογή του ντοκιμαντέρ αντί της ταινίας μικρού μήκους. Ο ίσως πιο σημαντικός και προσωπικός λόγος επιλογής της θεματολογίας αυτής όμως είναι ένα νησί σε συνδυασμό με τα παραδοσιακά του καφενεδάκια. Η επιλογή του καφενείου είναι όπως προανέφερα μια πιο προσωπική υπόθεση καθώς από τότε που θυμάμαι τον εαυτό μου μικρή μαζευόμουν με τους φίλους μου στο πολυαγαπημένο μας καφενείο του χωριού. Εκεί περνούσα αρκετό από τον ελεύθερο χρόνο μου μαζί με τους παιδικούς μου φίλους ή άλλες φορές μαζί με τον παππού μου. Το καλοκαίρι ειδικά το καφενείο είχε την τιμητική του. Μαζευόμασταν κάθε μέρα του καλοκαιριού και περνούσαμε όλη μας την μέρα εκεί μαθαίνοντας τότε τα βασικά παιχνίδια στο τάβλι, χαρτιά ώσπου φτάνοντας κάποια μέρα να συναγωνιστούμε τους μεγάλους παίχτες του καφενείου, τους δάσκαλους μας, τους θαμώνες του καφενείο μας, τους ίδιους μας τους

παππούδες. Οπότε όπως αντιληφθήκατε τον χώρο του καφενείου τον νιώθω σαν το δεύτερο σπίτι μου και μου φέρνει πάντα στο μυαλό έναν χώρο της παιδικής μου ηλικίας, της ξεγνοιασιάς και ανέμελων χρόνων. Μια νοσταλγία.

Σκοπός της παρούσας πτυχιακής εργασίας είναι η γνωριμία και η ανάδειξη του παλιού παραδοσιακού καφενείου «Ερμής» αλλά και των παραδοσιακών καφενέδων της Λέσβου όπου όλοι τους έχουν αρκετά κοινά σημεία μεταξύ τους και στο μόνο που διαφέρουν είναι η διαφορετική επιγραφή στον τοίχο. Έτσι όλα τους από τον «Ερμή» που βρίσκεται στο κέντρο της Μυτιλήνης, μέχρι και την «Κυρα Ρηνή» που βρίσκεται στον Άγιο Δημήτριο της Αγιάσου, όλα τους κουβαλούν μια τεράστια και ταυτόχρονα σημαντική ιστορία την οποία αρκετοί άνθρωποι κυρίως νέοι, είτε δεν την γνωρίζουν καθόλου ή την αγνοούν από επιλογή. Ο πιο παλιός παραδοσιακός καφενές στην Λέσβο που λειτουργεί μέχρι σήμερα συνεχόμενα αλλά και ίσως στην Ελλάδα, σύμφωνα με ένα άρθρο στο διαδίκτυο, είναι ο Ερμής. Με ενδιαφέρει πιο πολύ η οπτική της ζωής των ανθρώπων που έχουν τον παραδοσιακό καφενέ «Ερμής» ο οποίος ξεκίνησε να λειτουργεί σε μια δυσμενή ιστορικά περίοδο, από το 1922 όπου ο πάππους της τωρινής ιδιοκτήτριας Κυβέλη τον απέκτησε με την ανταλλαγή πληθυσμών ερχόμενος από το Αλί Αγατς της Μικράς Ασίας. Μέσω της συνέντευξης με την ιδιοκτήτρια μαθαίνουμε πληροφορίες για τον Ερμή και για το νησί γενικότερα από την δική της ματιά, για την παράδοση του καφενείου της, για τον καφενέ σαν κτήριο και την ιστορία που το συνοδεύει, τους παλιούς του τακτικούς πελάτες δηλαδή τους θαμώνες καθώς και οποιαδήποτε άλλη βιωματική εμπειρία έχει εκείνη από το μαγαζί. Συναντάμε και τους τωρινούς του θαμώνες βλέποντας τις συνήθειες τους οι οποίες είναι ίδιες όπως παλιά και ακούγοντας τις διάφορες ιστορίες που πάντα έχουν να πουν και να διδάξουν κάτι πίνοντας παρέα τον καφέ στην χόβολη ή άλλες φορές το ουζάκι τους. Στην συνέχεια μας μιλάει λίγο και η κόρη της Κυβέλη και έχουμε 2 οπτικές από διαφορετική γενιά, μια πιο παραδοσιακή ματιά και μια πιο σύγχρονη.

Το νόημα του ντοκιμαντέρ είναι ότι το καφενείο σαν χώρος βρίσκεται στην ψυχή όλων των ανθρώπων και καθένας από εμάς ταυτίζεται μ' ένα καφενείο του τόπου του. Το καφενείο είναι ένας χώρος που απλώνεται σε όλα τα μέρη της γης άσχετα εάν τον ονομάζουν «Ερμής», «Hermes» ή όπως κι αν ονομάζεται, η ουσία του είναι σημαντική, γνώριμη και οικεία για όλους. Παρ' αυτά στην συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία θα προσπαθήσω να δείξω μέσω του καφενείου Ερμή ολόκληρη την παράδοση/κουλτούρα που ενσωματώνει ένα παραδοσιακό καφενείο σε όλες του τις εκφάνσεις. Άλλες φορές λειτουργεί ως χώρος κοινωνικοποίησης, άλλες ως χώρος ξεκούρασης και κάλυψης του ελεύθερου χρόνου και άλλες ακόμα και ως ψυχοθεραπεία για τους πελάτες του, πράγματα που όλα τους χαρακτηρίζουν τα καφενεία από παλιά μέχρι και σήμερα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΤΟ ΝΤΟΚΙΜΑΝΤΕΡ

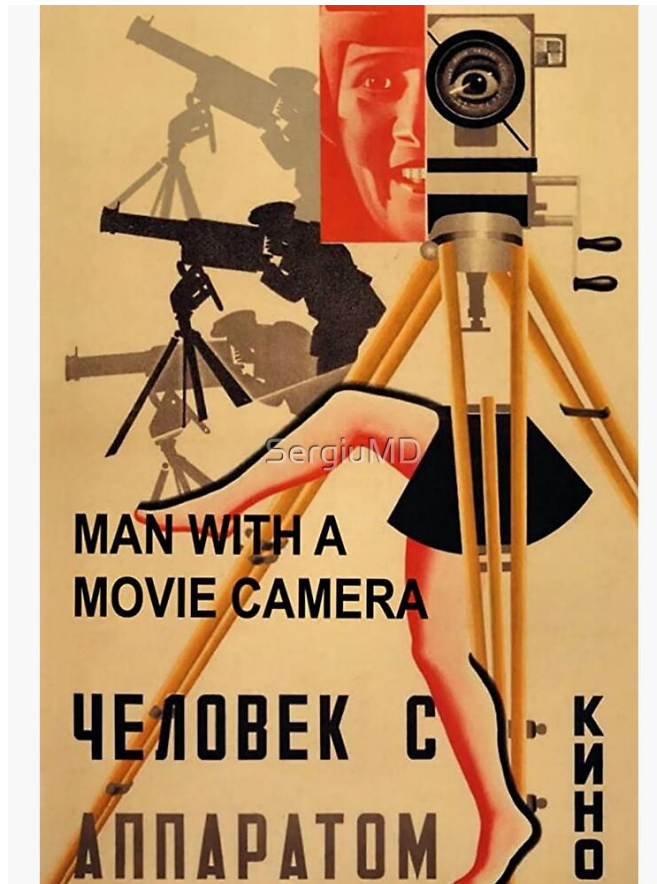
1.1 Έννοια και Ορισμός

Ντοκιμαντέρ ονομάζεται ένα είδος κινηματογραφικής ταινίας η οποία ασχολείται με διάφορα θέματα, κοινωνικά, ιστορικά, πολιτικά, καλλιτεχνικά, η παρουσίαση των οποίων βασίζεται σε πραγματικά γεγονότα και τεκμήρια. Για τον λόγο αυτό το ντοκιμαντέρ ονομάζεται αλλιώς και ταινία τεκμηρίωσης. Ο όρος ντοκιμαντέρ προέρχεται από την λατινική λέξη «documento» που στα λατινικά ντοκουμέντο ονομάζεται το έγγραφο εκείνο που χρησιμοποιείται σαν απόδειξη για κάτι ή σαν πληροφορία (Breschand, 2004). Το 1926 χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά ο όρος ντοκιμαντέρ για να περιγράψει την ταξιδιωτική ταινία του Robert J. Flaherty που φέρει τον τίτλο “Moana”. Παρολ’ αυτά η ιστορία του ντοκιμαντέρ ξεκινά από τα τέλη του 19ου αιώνα όταν προβάλλονταν οι πρώτες ταινίες που σήμερα μπορούν να καταχωρηθούν ως ντοκιμαντέρ. Τέτοιες θεωρούνται πολλές από τις πρώτες ταινίες του Auguste και του Louis Lumiere.

Αυτός που εισήγαγε τον όρο ντοκιμαντέρ φαίνεται να είναι ο John Grierson ο οποίος και διατύπωσε τον όρο ως «την καλλιτεχνική αναπαράσταση της πραγματικότητας». Κατ’ αυτόν τον τρόπο γίνεται αντιληπτό ότι ο σκοπός ενός ντοκιμαντέρ είναι η οπτική μετάδοση της πραγματικότητας στους θεατές συνοψίζοντας τα επίκαιρα θέματα. Η απόδοση της πραγματικότητας λοιπόν, με απλουστευμένο τρόπο ώστε να γίνεται κατανοητή στον θεατή και να έχει σαν στόχο την διεκδίκηση του ρεαλισμού. Το ίδιο συμβαίνει και στον τομέα της φωτογραφίας, ο φακός αποτυπώνει πραγματικά γεγονότα όπως ακριβώς συμβαίνουν εκείνη την στιγμή που τα αποθανατίζει με ο,τι αυτό συνεπάγεται.

Το πρώτο ντοκιμαντέρ στην ιστορία θεωρείται ότι είναι το «Man with a Movie Camera» σε σκηνοθεσία Dziga Vertov.

Εικόνα 1 : "Man with a Movie Camera" Soviet film poster 1929, το πρώτο ντοκιμαντέρ

Πηγή: www.Redbubble.com

Είναι ένα πειραματικό ντοκιμαντέρ του 1929 που παρουσιάζει την αστική ζωή στις Σοβιετικές πόλεις του Κίεβου, της Μόσχας, της Οδησού και του Kharkiv χωρίς καθόλου την παρουσία ηθοποιών.

Ένας ακόμη ορισμός που θα μπορούσε να αποδοθεί για το ντοκιμαντέρ θα ήταν αυτός της Sheila Curran Bernard η οποία στο βιβλίο της «Documentary Storytelling» υποστηρίζει πως “τα ντοκιμαντέρ μεταφέρουν τους θεατές σε νέους κόσμους και εμπειρίες μέσω της παρουσίασης πληροφοριών που βασίζονται σε πραγματικά πρόσωπα, γεγονότα και καταστάσεις. Η πραγματικότητα από μόνη της όμως δεν καθορίζει το ντοκιμαντέρ. Αυτό που το καθορίζει είναι η σκηνοθετική ματιά του δημιουργού και ο τρόπος που επιλέγει να υφάνει τα στοιχεία σε μια συνολική αφήγηση που πολύ συχνά υπερβαίνει το άθροισμα των μερών της”. Ο ορισμός αυτός άλλαξε την σημασία του ντοκιμαντέρ και την κατέστησε μέγιστη καθώς σύμφωνα με αυτόν η πρώτη ύλη του ντοκιμαντέρ είναι η οπτικοποίηση της πραγματικότητας, η οποία όμως δεν καταγράφεται απλώς στον φωτογραφικό φακό αλλά ο δημιουργός της κρατάει την τύχη της στα χέρια του.

1.2 Τα Είδη του Ντοκιμαντέρ

Εδώ και καιρό υπάρχει μια σταθερή διαφωνία ως προς την κατηγοριοποίηση και τον διαχωρισμό του ντοκιμαντέρ σε είδη. Διάφοροι θεωρητικοί, κινηματογραφιστές κ.α. έχουν προσπαθήσει να διαχωρίσουν το ντοκιμαντέρ σε είδη χωρίς όμως μέχρι σήμερα να υπάρχει μια σταθερή άποψη γι' αυτό. Ο ένας διαχωρισμός που υπάρχει είναι αυτός του Bill Nichols όπου διαχωρίζει το ντοκιμαντέρ σε ποιητικό, ρητορικό, παρατηρητικό, συμμετοχικό, βιογραφικό και εκτελεστικό. Ένας άλλος διαχωρισμός βασίζεται στο περιεχόμενο του ντοκιμαντέρ όπου σε αυτή την περίπτωση δημιουργούνται τα είδη του κοινωνικού ντοκιμαντέρ, του ιστορικού, του γεωγραφικού, του τουριστικού, του πολιτικού κ.ο.κ. Ένας ακόμη είναι ο διαχωρισμός που γίνεται σύμφωνα με τις ταινίες μυθοπλασίας, τον οποίο υιοθετούν κάποιοι θεωρητικοί. (Στάθη Ε. - Σκοπετέας Γ., 2013). Παρολ' αυτά κατά κοινή ομολογία καταλήγουμε στο ότι υπάρχουν τουλάχιστον 3 βασικά είδη ντοκιμαντέρ: το ντοκιμαντέρ έτοιμου υλικού (compilation film), το ντοκιμαντέρ βασισμένο σε συνέντευξη και το direct cinema ή cinema verite.

Ως ντοκιμαντέρ έτοιμου υλικού χαρακτηρίζονται οι ταινίες εκείνες που προέρχονται από κάποιο αρχειακό υλικό, το οποίο είτε έχει χρησιμοποιηθεί στο παρελθόν είτε παρουσιάζεται με νέα σειρά εμφάνισης. Το υλικό εμπλουτίζεται με νέα πλάνα και κάποιες φορές μπορεί να γυριστεί ξανά αλλά με υψηλότερο προϋπολογισμό. Η ποιότητα αυτών των ντοκιμαντέρ παρουσιάζει μια ποικιλομορφία. Άλλες φορές γίνεται επεξεργασία του υλικού χωρίς να προστεθεί τίποτα καινούργιο και άλλες φορές προστίθεται υλικό για να βγει ένα πιο άρτιο αποτέλεσμα.

Σχετικά με το ντοκιμαντέρ που βασίζεται στην συνέντευξη μπορούμε να πούμε ότι είναι ένα πιο ανθρωποκεντρικό είδος ντοκιμαντέρ καθώς φέρνει στο προσκήνιο τον άνθρωπο. Δίνει τη δυνατότητα σε ανθρώπους να μιλήσουν ευθέως για γεγονότα και χρησιμοποιείται κυρίως για να αναφερθούν πιο αναλυτικές πληροφορίες για ένα θέμα. Ο κύριος άξονας του συγκεκριμένου είδους ντοκιμαντέρ είναι οι προσωπικές ιστορίες των ανθρώπων που το περικλείει και έτσι δημιουργείται ένα πιο ρεαλιστικό αποτέλεσμα. Μέσω των ανθρώπων θεωρούνται έγκυρες οι απόψεις του ντοκιμαντερίστα και γίνονται κατευθείαν αποδεκτές από τον θεατή.

Direct cinema ή cinema verite ονομάζεται το είδος ντοκιμαντέρ που δημιουργήθηκε από την ανάγκη των κινηματογραφιστών να αποδώσουν τα γεγονότα με αληθοφάνεια και να συλλάβουν την πραγματικότητα γύρω τους. Το συγκεκριμένο είδος χρονολογείται μεταξύ του 1958 και 1962 και δημιουργήθηκε από τον Dziga Vertov. Σκοπός του είναι η καταγραφή ενός γεγονότος εν εξελίξει. Ο φακός της κάμερας γίνεται αυτόπτης μάρτυρας των όσων συμβαίνουν και ότι συμβαίνει

καταγράφεται (Breschand, 2004). Ως εκ' τούτου και σύμφωνα με τον Dai Vaughan το ντοκιμαντέρ είναι εξαιρετικά δύσκολο να χαρακτηριστεί ως προς το είδος του και ο λόγος που συμβαίνει αυτό είναι επειδή ο όρος ντοκιμαντέρ περιγράφει έναν τρόπο θέασης της πραγματικότητας λίγο πιο “αντιδραστικό” και όχι τόσο το ύφος ή την μέθοδο. Τελικά κατηγοριοποιούνται τα ντοκιμαντέρ, υπάρχουν διαφορετικά είδη ντοκιμαντέρ ή είναι ένας πιο ελεύθερος τρόπος απεικόνισης της πραγματικότητας που δεν μπορεί να μπει σε κάποιο “κλουβί” και εναλλάσσεται κάθε φορά σύμφωνα με τον εκάστοτε δημιουργό της ταινίας με αποτέλεσμα και την συνεχόμενα διαφορετική απεικόνιση της πραγματικότητας σύμφωνα με τον ντοκιμαντερίστα που τα βιώνει, αντιλαμβάνεται κάθε φορά διαφορετικά από τον άλλον ; Μάλλον η απάντηση σε αυτή την ερώτηση θα παραμείνει άγνωστη. Ένα είναι το σίγουρο όμως, τα 3 προαναφερθέντα βασικά είδη τα οποία είναι ως επί τον πλείστον αποδεκτά μέχρι σήμερα.

1.3 Διαφορές μεταξύ Ταινίας Μυθοπλασίας και Ντοκιμαντέρ

Όπως προαναφέρθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια το ντοκιμαντέρ είναι τόσο παλιό όσο και ο κινηματογράφος αφού οι αδερφοί Lumiere δημιουργούσαν από τον 19^ο αιώνα ντοκιμαντέρ χωρίς να το γνωρίζουν. Συγκριτικά, η βασική διαφορά μιας ταινίας μυθοπλασίας από ένα ντοκιμαντέρ είναι αυτό ακριβώς που περιγράφει ο όρος “μυθοπλασία”, πλάθω μύθους σε αντίθεση με το ντοκιμαντέρ που είναι μια ταινία τεκμηρίωσης. Ουσιαστικά η ταινία μυθοπλασίας είναι η διδασκαλία των ηθοποιών στην εκτέλεση μιας προγραμματισμένης δράσης ενώ το ντοκιμαντέρ είναι η “καθαρή” καταγραφή αυτής της δράσης χωρίς σκηνοθετικές παρεμβάσεις, ο φακός καταγραφεί όσα γεγονότα συμβαίνουν μπροστά του “γυμνά”. Οι διαφορές μεταξύ αυτών των δυο ειδών βέβαια, πολλές φορές τίθενται υπό αμφισβήτηση από διάφορες σχολές και θεωρητικούς του κινηματογράφου όπου πλέον τα σημεία διαχωρισμού τους γίνονται ολοένα και πιο δυσδιάκριτα. Ένας ακόμη βασικός διαχωρισμός που επικρατεί, είναι ότι το ντοκιμαντέρ δεν χρησιμοποιεί τα παραδοσιακά στοιχεία της μυθοπλασίας όπως είναι το σενάριο, οι ηθοποιοί, τα κουστουμιά κ.λ.π

Από την άλλη πλευρά μήπως όντως δεν υπάρχουν τόσο σημαντικές διαχωρίσεις ανάμεσα σε αυτά τα δυο είδη;

Αρχικά και τα δυο ανήκουν στον κοινό άξονα της τέχνης που οπτικοποιεί την πραγματικότητα. Άρα μήπως δεν υπάρχουν και τόσο βαρύγδουπες διαφορές ανάμεσα στο ντοκιμαντέρ και την μυθοπλασία; (Στεφανή Ε., 2007).

Η διαφορά τους έγκειται πιο πολύ στην σύνθεση και επιλογή του κάδρου, της θέσης, της διάρκειας και στην επεξεργασία δηλαδή στο μοντάζ. Το ντοκιμαντέρ και οι ταινίες μυθοπλασίας μέσα από την σύγκρισή τους έρχονται σε μια αθέμιτη διαμάχη μεταξύ τους. Το ντοκιμαντέρ “αμύνεται” στην προσπάθεια του να αποκτήσει και αυτό μια θέση στην καρδιά του κοινού. Επιζητεί μερίδιο από ένα κοινό που στράφηκε εξ αρχής στις ταινίες μυθοπλασίας και έμεινε αμετανόητα πιστό σε αυτές. Στις μέρες μας πιο συχνός είναι ο διαχωρισμός του ντοκιμαντέρ από το ρεπορτάζ παρά ο (εάν υπάρχει τελικά) διαχωρισμός του από τις ταινίες μυθοπλασίας.

Μια άλλη λανθασμένη εντύπωση που έχει επικρατήσει είναι ότι το ντοκιμαντέρ και η μυθοπλασία ακολουθούν αυστηρούς αφηγηματικούς κώδικες (Breschand, 2004).

Συμπεραίνοντας από τα παραπάνω μάλλον είναι μάταια η προσπάθεια μας να βάλουμε “ταμπέλες” σε αυτά τα δυο κινηματογραφικά είδη καθώς δεν μπορούν να περιοριστούν από την στιγμή που καθορίζουν τα ίδια την μορφή τους. Γενικά η τέχνη δεν “κονσερβοποιείται” δεν μπαίνει σε καλούπια. Οι εξαιρέσεις δημιουργούν μια ταινία και όχι οι κανόνες.

Το ντοκιμαντέρ ανανεώνει συνεχώς την μυθοπλασία, την πάει ένα βήμα πάρα πέρα, την εξελίσσει. Το ντοκιμαντέρ είναι το μέλλον της

μυθοπλασίας, αυτό τουλάχιστον μας μαρτυρούν οι πιο πρόσφατες υποκατηγορίες του το docufiction, το docudrama και το ethnofiction (Breschand, 2004).

2.

3.

4.

Εικόνες 2,3,4: Retro Cinema Posters and Flyers

Πηγή: www.shutterstock.com

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΤΑ ΚΑΦΕΝΕΙΑ

2.1 Τα Ελληνικά παραδοσιακά καφενεία

Εικόνα 5: Ελληνικό καφενείο

Πηγή: www.icp.org/

Στην Ελλάδα το πρώτο οργανωμένο κατάστημα του είδους άνοιξε στο Ναύπλιο, αμέσως μετά την απελευθέρωση από τον ζυγό των Τούρκων, ενώ ως πρώτο κατάστημα στην Αθήνα, αναφέρεται το «Πράσινο δενδρί» στην Ιερά Οδό, το 1834, Βαυαρικής ιδιοκτησίας, αν και σύμφωνα με άλλες πληροφορίες καφενείο, λειτουργούσε ήδη πολύ πριν το 1821, ενώ το 1840 μεσουρανούσε ήδη το καφενείο η «Ωραία Ελλάς», που έγινε σύντομα κέντρο συζητήσεων και πολιτικών συνωμοσιών. Από τότε μέχρι και σήμερα τα καφενεία αποτελούν χώρους όπου εκφράζονται κοινωνικά στρώματα και ομάδες και παλαιότερα η ύπαρξη τους ήταν συνυφασμένη με την επικοινωνία των λαϊκών τάξεων, ενώ παράλληλα οι πολίτες είχαν τη δυνατότητα να συζητούν θέματα σχετικά με τη δουλειά, τα προσωπικά αλλά και πολιτικά ή κοινωνικά προβλήματα. Στην Αθήνα, άνοιξε στη γωνία Ερμού και Αιόλου το γνωστό καφενείο «Η Ωραία Ελλάς». Εκεί μαζεύονταν η νεολαία και έβγαζε “φλογερούς” λόγους. Όλες οι διαδηλώσεις περνούσαν από αυτό το καφενείο. Ήταν μόνιμα μια επαναστατική εστία, με πολιτικά πάθη, και οι γύρω δρόμοι

μεταβάλλονταν σε θέατρα αιματηρών σκηνών. Το καφενείο αυτό αποτέλεσε μέρος της αθηναϊκής ιστορίας.

Ο περιηγητής Εβλιά Τσελεμπί κατέγραψε το 1668 στη Θεσσαλονίκη, 348 καφενεία και άλλα παρόμοια μαγαζιά, όλα στην περιοχή του Βαρδάρη, στα οποία μαζεύονταν και περνούσαν τον καιρό τους συζητώντας μουσικοί, μίμοι, τραγουδιστές, γελωτοποιοί, κομψευόμενοι, ποιητές και άνθρωποι των γραμμάτων.

Σύμφωνα με το Θεόδωρο Βελλιανίτη, επί πολλές δεκαετίες «...είχον κάποια διαφορετική σημασία από τα σημερινά, και ελαμβάνοντο υπόψη παρ' όλων των κυβερνήσεων και των πολιτικών κομμάτων, διότι εκεί μέσα εχάλκευετο η κοινή γνώμη...Προ της επαναστάσεως υπήρχον εν τη πρωτεύουση μερικά καφενεδάκια πλησίον του μεγάλου Τζαμίου και παρά την βρύσιν του Βορρέα. Είδον άλλοτε μία ωραιότατην εικόνα, εις εν εκ των παλαιών συγγραμμάτων του Δυπρέ, παριστώσαν καφενείον της εποχής εκείνης: μικρόν, κακοφώτιστον, με μικρά παράθυρα, με ρυπαρά βεβαίως δάπεδα, ήτο απaráλλακτον με τα καφενεία εκείνα άτινα κατέστρεψεν η πυρκαγιά η αποτεφρώσασα την παλαιάν Αγοράν και τα οποία δύναται τις να ίδη σήμερον εις τας τουρκικάς μικροπόλεις».

Στις δεκαετίες από το 1930 έως και το 1960, το θέατρο και το σινεμά, παίζονταν στο καφενείο, οι υποψήφιοι αλλά και οι βουλευτές έκαναν τις ομιλίες τους εκεί, ενώ στα χωριά λειτουργούσαν και ως ταχυδρομεία αλλά και τηλεφωνεία. Ακόμα στις περιόδους των εορτών λειτουργούσαν και ως χώροι χαρτοπαιγνίου και ψυχαγωγίας. Ήταν μικρές οικογενειακές επιχειρήσεις και ο ιδιοκτήτης τους, που ήταν ο μοναδικός εργαζόμενος και ταυτόχρονα σερβιτόρος, αποκαλούνταν καφετζής.

Μπορεί το καφενείο σήμερα να έχει χάσει την παραδοσιακή του μορφή, μπορεί να έχει χάσει την αρχική του σημασία ως ένας χώρος ανταλλαγής απόψεων όμως στο μυαλό όλων εκείνων που είχαν την τύχη να γνωρίσουν στο χωριό τους ή στο χωριό κάποιου φίλου, συγγενή ή ακόμη και σε κάποιες διακοπές, το καφενείο διατηρεί μέσα τους μια αύρα του παρελθόντος που κανείς δεν θα ήθελε να σβήσει. Είναι και αυτή η τόσο χαρακτηριστική μυρωδιά του φρεσκοψημένου καφέ που δεν σε αφήνει να ξεχάσεις. (Παπακώστας Γ., 2001)

Στα χωριά τα καφενεία αποτελούν ίσως τον πιο προβεβλημένο δημόσιο χώρο, έχουν “κατακτήσει” μια έννοια συλλογικού θεσμού. Λειτουργούν ως τόποι ολοκλήρωσης της ανθρώπινης επικοινωνίας στο τοπικό επίπεδο και διαμορφώνουν ένα ιδιότυπο όμορφο σκηνικό που δύσκολα μπορείς να το βρεις αλλού.

Βέβαια τα καφενεία βαρύνονται και με πολλές αμαρτίες. Είναι ανδροκρατούμενα και ίσως να αποτελούν την πιο κραυγαλέα αδικία εις βάρος των γυναικών και ιδιαίτερα των γυναικών των παλιότερων καιρών που η ζωή τους ήταν ζωή απόλυτα συνυφασμένη με τη δουλειά, δουλειά στα χωράφια, δουλειά στο σπίτι και ως ξεκούραση λογιζόταν μόνο η μικρή περίοδος του ύπνου. Επίσης τα καφενεία αποτέλεσαν για πάρα

Εικόνα 6: Καφενείο «Το Νεον»

Πηγή: www.diaforetiko.gr/ta-kafenias-tis-athinas-tou-1900-ena-nostalgiko-taxidi-sto-chrono/

πολλά χρόνια έδρανα κομματοκρατικής μονομέρειας και έκφρασης στείρας πολιτικής αντιπαράθεσης. Λειτουργήσαν ακόμα σε μερικές περιπτώσεις και ως χώροι εξαθλίωσης ανθρώπων και απώλειας περιουσιών, αφού η χαρτοπαιξία λάμβανε διαστάσεις ψυχοπαθολογικής μανίας. Και βέβαια το όλο σκηνικό του καφενείου ήταν πάντα πνιγμένο στην κάπνα. Παρολ' αυτά τα αρνητικά σημεία δεν μπορούν να ισοσκελίσουν τις θετικές επιδράσεις που είχαν και έχουν, έστω σε μικρότερο βαθμό σήμερα, τα καφενεία ανά την Ελλάδα. Οι χωρικοί των παλιότερων χρόνων, των χρόνων της φτώχειας και της σκληρής αγροτικής δουλειάς περίμεναν πώς και πώς να τελειώσει η μέρα τους στα χωράφια για να βαδίσουν προς τα καφενεία, για να μάθουν τα νέα για την πολιτική ζωή, να πληροφορηθούν για όλους και για όλα τα ζητήματα του χωριού, για να παίξουν την κολιτσίνα τους και κυρίως τη δηλωτή και την πρέφα, για να πιούν το ούζο ή το τσίπουρο και να κουβεντιάσουν για τις δουλειές τους, για τις σοδειές τους, για τις δυσκολίες τους, για τα παιδιά τους, γι' αυτούς που έχουν πάρει τους δρόμους της μικρής ή της μεγάλης ξενιτιάς μεταναστεύοντας είτε στην Αθήνα, στη Θεσσαλονίκη είτε στη Γερμανία, στην Αμερική ή και στην Αυστραλία.

Εδώ θα γίνουν τα μεγάλα γεγονότα του χωριού με τους πολιτευτές, με τους προέδρους και με τους δημάρχους. Εδώ θα κερνάνε οι εορτάζοντες και θα γίνεται το σχετικό ξεφάντωμα σε αυτοσχέδια φτωχά γλέντια με καμιά κονσέρβα σαρδέλα και ντομάτα, μπόλικο κρασί και με ακόμα πιο μπόλικη χαρά. Εδώ θα στηθούν γλέντια από ένα απλό ξεκίνημα ενός δημοτικού τραγουδιού που έπαιζε στο ράδιο. Εδώ θα γίνονται τα πειράγματα άλλοτε καλοπροαίρετα και άλλοτε κακοπροαίρετα οδηγώντας ή σε γενική ευθυμία ή σε άσχημες παρεξηγήσεις. Εδώ θα έβρισκες όποιον συγχωριανό σου ήθελες τις βραδινές ώρες, τις απογευματινές ώρες, μερικούς δε ακόμα και τις πρωινές ώρες. Ότι ώρα και να περνούσες από το καφενείο το μόνο σίγουρο ήταν ότι θα συναντούσες κάποιον εκεί. Ήταν μέρος που έσφυζε από ζωή, γεμάτο από κόσμο οποιαδήποτε ώρα της μέρας.

Στα χωριά συνήθως δεν άφηναν τα παιδιά να συχνάζουν εκεί είτε γιατί ήταν το γενικότερο παιδαγωγικό κλίμα της εποχής και πάντα υπήρχε το άγρυπνο μάτι του δασκάλου είτε γιατί οι γονείς δεν ήθελαν τα παιδιά να

ακούνε τις άσχημες κουβέντες και τις βλαστήμιες που εκτοξεύονταν τόσο από τους χαρτοπαίκτες εν ώρα βρασμού όσο και από αυτούς που έκαναν άσχημο μεθύσι. Τα παιδιά αν έμπαιναν για κάπιο λόγο στο καφενείο, έπρεπε να αποχωρήσουν το ταχύτερο δυνατό γιατί οι άγριες μάλλον παρατηρήσεις θα έπεφταν σύννεφο από χίλιες δυο μεριές.

Στα μικρά χωριά των ορεινών κυρίως περιοχών τα καφενεία είχαν έναν μικτό ρόλο, ήταν και καφενεία και μπακάλικα ταυτόχρονα. Εδώ μπορούσες να συναντήσεις μόνο ένα καφενείο με τη σόμπα το χειμώνα να μαζεύει τριγύρω της τους πιο γεροντότερους και τις ιστορίες τους συνδυσασμένοι με την κάπνα που έβγαινε από παντού και με τα τραπεζάκια έξω στην αυλή για να αγναντεύουν καμιά βουνοκορφή ή για να ονειρεύονται πιο ελεύθερα το βίος τους.

Τα καφενεία στα νησιά ξεχώριζαν καθώς είχαν το δικό τους χρώμα. Το μπλε χρώμα ήταν χαρακτηριστικό σ' αυτά τα καφενεία κυρίως στα παράθυρα και στις πόρτες μαζί με το γραφικό χρώμα της εικόνας των γερόντων με το μουστάκι και τη μαγκούρα τους πάντα στο χέρι να αγναντεύουν τη θάλασσα και να γαληνεύει το ταλαιπωρημένο από τα βάσανα της ζωής, βλέμμα τους. Οι φωτογραφίες αυτών των καφενείων θα ταξιδέψουν από χώρα σε χώρα με ή χωρίς τουρίστες, στο κάδρο τους θα κοσμούν τα μεγάλα κρεμαστά ημερολόγια πριν βγουν τα γυμνά κορμιά της πλαστικοποιημένης ομορφιάς των μοντέλων και διώξουν αυτές τις εικόνες των καφενείων από τα ημερολόγια. (Μπουκά Κ.,2006)

Τα καφενεία αποτέλεσαν και αποτελούν, σε μικρότερο βαθμό σήμερα σημεία κοινωνικοποίησης των νέων. Δημιούργησαν το καταλληλότερο σκηνικό για τις πολιτικές συζητήσεις, παρά το γεγονός ότι ευδοκίμησαν ακόμα και οι σκληρές αντιπαραθέσεις ειδικά σε περιόδους έντονης κομματοκρατίας, όπου βέβαια έβαλαν και ταμπέλες του ενός ή του άλλου κόμματος με αποτέλεσμα να μοιράζονται τα χωριά στη μέση με τον πιο στείρο τρόπο. Αλλά η παρακμή των καφενείων ήρθε με την ερήμωση των χωριών, κυρίως όταν έφυγαν από αυτό οι νέοι, αλλά και με την είσοδο της τηλεόρασης που διαμορφώνοντας η ίδια την ιδέα της «μεγάλης εστίας» ανέτρεψε την παραδοσιακή κατανομή καρεκλών, τραπεζιών και βλεμμάτων σε μονομερή κατεύθυνση των πάντων προς την εικονική πραγματικότητα.

Σήμερα τα καφενεία αναμετρώνται με το παρελθόν τους, ζουν με τις αφηγήσεις των τοίχων τους και των ρημαγμένων και πάντα φτωχικών επίπλων τους. Σήμερα συναντιούνται εκεί και οι λιγοστοί παππούδες και οι εξίσου λιγοστές γιαγιάδες. Η μοναξιά συνέτριψε τις προκαταλήψεις περί «καφενείο ανδρών». Σήμερα τα καφενεία είναι απομεινάρια μιας άλλης εποχής, της εποχής της ελεγχόμενης φτώχειας και της ολιγάρκειας, της εποχής της σκληρής δουλειάς αλλά και της αγάπης για τη δουλειά, της εποχής όπου η πρόοδος ήταν φανερή και είχε νόημα και αξία. Μπορεί σήμερα να έχουμε την δυνατότητα να βρεθούμε σε σύγχρονα καφέ κάθε είδους, με ύφος ροκ, έθνικ, καλλιτεχνικά, μοντέρνα, λάουντζ και άλλων ειδών αλλά σαν τον παραδοσιακό καφενέ δεν έχει.

Αναμφίβολα από τις σύγχρονες καφετέριες λείπει το βασικότερο στοιχείο των καφενείων, η ανθρώπινη διάσταση. Οι παρέες αλλάζουν, οι ιδιοκτήτες και η διακόσμηση το ίδιο, δεν υπάρχει διαπροσωπική επικοινωνία των πελατών τους, δεν θα ακούσεις ποτέ αυτή την «καλημέρα» προς όλους τους πελάτες από τον καθένα που θα μπαίνει μέσα. Τα καφενεία ήταν αυτά που μεγάλωναν ολόκληρες γενιές, στήριζαν τα χωριά και τις γειτονιές τους, ήταν μια διέξοδος για τους ηλικιωμένους και απευθύνονταν σε ανθρώπους με πολύ χαμηλό εισόδημα. Τα καφενεία είναι τόπος αγάπης και αναμνήσεων.

Μπορεί στα καφενεία τότε να υπήρχε ένας απαράβατος και άγραφος νόμος περί απαγόρευσης της παρουσίας των γυναικών μέσα σ'αυτά αλλά αυτό δεν είναι κάτι που έχει μείνει και τόσο στο παρελθόν αφού ακόμη και στις μέρες μας τα λίγα εναπομείναντα παραδοσιακά καφενεία, ιδιαίτερα στα χωριά, είναι ανδροκρατούμενα ή τουλάχιστον κατά την είσοδο των γυναικών μέσα σε αυτά υπάρχουν ακόμη περίεργα βλέμματα.

Σήμερα όλα αυτά τείνουν να εξαφανισθούν, οι πληροφορίες και οι ειδήσεις έρχονται από την τηλεόραση και το internet και οι παρέες από το facebook. Σημεία των καιρών αποτελούν η απομόνωση, και ο ιδιωτισμός που χαρακτηρίζουν τους πελάτες των σύγχρονων καφετεριών. Πολλά καφενεία παρόλ' αυτά, αντιστέκονται και διατηρούν την γοητεία τους και την ατμόσφαιρα ενός σπουδαίου κόσμου που χάνεται, αλλά το παλεύει.

Οι χώροι αυτοί βέβαια, σε λίγα χρόνια αν φτιαχτεί ένα δίκτυο παραδοσιακών καφενείων, το οποίο θα προβληθεί και θα πιστοποιηθεί, ίσως διατηρηθούν. Οι καφετέριες δεν είναι η μετεξέλιξη των καφενείων. Δεν είναι ωραίες. Δεν έχουν ιστορία, μνήμη. Αν έρθει ένας ξένος τουρίστας και πάει σε έναν τόπο και θελήσει να φάει ή να πιει τον καφέ τον ελληνικό με το λουκουμάκι ή το ουζάκι του, δεν θα προτιμήσει να πάει στην καφετέρια. Η καφετέρια είναι ένας χώρος στον οποίο δεν μπορείς να προβάλεις το περιβάλλον, το κλίμα της Ελλάδας. Εκπροσωπεί έναν άλλον κόσμο.

Ίσως πάλι σε λίγα χρόνια να εξαφανιστούν και να καταλήξουν απλώς κομμάτι της συλλογικής μας μνήμης. Ό,τι κι αν γίνει, μάλλον δεν υπάρχει καλύτερος επίλογος από τα λόγια του Ναπολέοντα Ζαγκλή, τριακοστού πρώτου κατοίκου του χωριού Καλαρρύτες στα Τζουμέρκα και ιδιοκτήτη ενός αυθεντικού καφενείου-παντοπωλείου: «Εδώ ο χρόνος διαστέλλεται, ζεις τη ζωή. Έρχονται αρκετοί επισκέπτες, Έλληνες και ξένοι, για να θαυμάσουν τις ομορφιές του τόπου. Το καλοκαίρι ζωντανεύει το χωριό. Τον χειμώνα τα λέμε μεταξύ μας». (Χατζόπουλος Α., 2001)

2.2 Η ιστορία των καφενείων

Το καφενείο αποτελεί έναν από τους βασικούς πολιτιστικούς θεσμούς της καθημερινής ζωής που δημιουργήθηκε σαν συνέπεια της διάδοσης του καφέ ως είδους ευρείας κατανάλωσης.

Τα καφενεία είναι συνυφασμένα με την ελληνική παράδοση και αντικατέστησαν τα αρχαία «Θερμοπώλια» της αρχαίας Αθηναϊκής αγοράς. Εκεί πουλούσαν θερμά ποτά και οι πολίτες μαζεύονταν και συνομιλούσαν.

Το πρώτο καφενείο εμφανίστηκε στη Μέκκα, όπου έφεραν για πρώτη φορά και το αφέψημα του καφέ. Κάποιος δερβίσης που ζούσε στα βουνά χρησιμοποίησε πρώτος τους καρπούς ενός παράξενου φυτού, τους κόκκους των οποίων έβραζε. Από εκεί η συνήθεια αυτή διαδόθηκε στην Αραβία, στη Συρία και στην Αίγυπτο.

Το πρώτο καφενείο στην Κωνσταντινούπολη ιδρύθηκε κατά την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας το 1551 από δύο Σύριους. Ο καφές άρεσε πολύ στους Οθωμανούς. Το καφενείο αυτό ήταν μικρό και βρισκόταν σε μια συνοικία κοντά στην Αγία Σοφία. Σ' αυτό σύχναζαν όσοι επέστρεφαν από τη Μέκκα.

Μέσα σε λίγο καιρό, υπήρξε τέτοια συρροή πλήθους ώστε τα καφενεία πολλαπλασιάζονταν και άνοιγαν κοντά στα τζαμιά. Οι μουφτήδες (οι Μουσουλμάνοι ιερείς), βλέποντας τα τεμένη να αδειάζουν και τους πιστούς να τρέχουν στα καφενεία, διαμαρτυρήθηκαν και απέσπασαν από την Πύλη φερμάνι με το οποίο απαγορεύτηκαν τα καφενεία. Οι παραβάτες θα τιμωρούνταν με ογδόντα ραβδισμούς.

Η απαγόρευση αυτή όμως προκάλεσε την εξέγερση του τουρκικού όχλου, ο οποίος θεωρούσε τον καφέ μεγάλη απόλαυση και ο σουλτάνος αναγκάστηκε να άρει την απόφαση. Έτσι, πολύ γρήγορα άνοιξαν άπειρα καφενεία σε όλη την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Σε πολλά από αυτά γίνονταν και παραστάσεις θεάτρου σκιών. Φημολογείται ότι στα καφενεία πήγαιναν και οι σουλτάνοι, μεταμφιεσμένοι, για να πληροφορούνται για την κοινή γνώμη (Κιομουρτζιάν Ι.Τ., 1992).

Στην Ευρώπη, το πρώτο καφενείο το άνοιξε ένας Έλληνας μικρασιάτης το 1652 στο Λονδίνο το οποίο πήρε την ονομασία «Ελληνικόν Καφενείον». Σύντομα έγινε πολυσύχναστο κέντρο διανοούμενων, ενώ αργότερα ακολούθησαν κι άλλα. Από αυτά τα πρώτα καφενεία προήλθαν τα coffee house.

Η αγγλική Αυλή έβλεπε τα καφενεία με κακό μάτι, όμως το πλήθος ήταν ενθουσιασμένο, οπότε επετράπη η λειτουργία τους.

Στο Παρίσι, τα καφενεία έπαιξαν σπουδαιότατο ρόλο στην ιστορία της Γαλλίας κατά την εποχή της Επανάστασης. Πήγαιναν σ' αυτά οι αξιωματικοί των συμμαχικών στρατευμάτων που κατέλαβαν το Παρίσι αλλά και οι οπαδοί του Μεγάλου Ναπολέοντα. Από αυτές τις συναντήσεις προέκυπταν αιματηρές μονομαχίες. Ο Τούρκος πρέσβης

Εικόνα 7: Οθωμανός καφετζής

Πηγή: kalavrytanews.com

στο Παρίσι έγραψε ιστορία, προσφέροντας στους καλεσμένους του, μετά από επίσημο γεύμα, καφέ.

Λίγο αργότερα άνοιξε στην Μασσαλία το περίφημο «Café Procope» όπου σύχναζαν μεταξύ άλλων ο Βολταίρος, ο Πηρόν, ο Ρουσσώ και ο Ντιντερό, οι οποίοι απολάμβαναν τον καφέ τους και αντάλλασαν φιλοσοφικές κουβέντες με άλλους θαμώνες.

Παρολα' αυτά και τα καφενεία της Ελληνικής επαρχίας ήταν μνημεία τέχνης και μας μεταφέρουν σήμερα σε άλλες εποχές. Το ίδιο και οι ιδιοκτήτες τους που διατηρούν το ήθος ενός κόσμου που χάνεται (Γιάννης, 2017).

Εικόνα 8: Τα καφενεία της Αθήνας του 1900

Πηγή: www.pinterest.gr

2.3 Ο Κοινωνικός Ρόλος των καφενείων

Τα καφενεία ανήκουν στον παραδοσιακό τρόπο ζωής, στα ήθη, έθιμα και στους θεσμοί που συσφίγγουν τις σχέσεις των ανθρώπων. Είναι ο χώρος που κρίνονται οι πολιτικές αποφάσεις από, τον αυστηρότερο όλων των κριτών, το λαό, όπου ολοκληρώνονται πνευματικές και ιδεολογικές διαπραγματεύσεις, ακούγονται νέες ιδέες, συγκρούονται παρατάξεις, ξεκινούν κινήματα, ξεσπούν πορείες, μέχρι και λαϊκά δικαστήρια όπου δικάζονταν βασιλείς και υπουργοί.

Το καφενείο ως μέσο, προωθεί τη δημοκρατία, την ελευθερία σκέψης και έκφρασης, την καλλιέργεια της κρίσης, την επικοινωνία και αποτελούσε χώρο ιερός για τους θαμώνες του από τη στιγμή που είχε πρωτεύοντα ρόλο στην καθημερινή τους ζωή. Οι θαμώνες αγαπούσαν αυτή τη συνήθεια και δε θα την άλλαζαν σε αυτή την ηλικία. Νιώθουν ευχάριστα και τους αρέσει να περνούν εκεί με την παρέα τους το χρόνο τους. Είναι στέκι πολύ γλεντζέδων ανθρώπων και ίσως ο μικρός χώρος του να βοηθά περισσότερο στο να ενώνονται οι παρέες, να λέγονται ιστορίες και να πέφτουν, όταν έρθει το κέφι, τραγουδάκια.

Εκεί, οι πολίτες είχαν τη δυνατότητα να ενημερώνονται γύρω από τη πολιτική κατάσταση και τις εξελίξεις, να συμμετέχουν σε συζητήσεις και να προβάλλουν, με ένταση μερικές φορές, τις πεποιθήσεις τους. Είχαν την δυνατότητα να διαβάζουν τον ημερήσιο τύπο, να ψυχαγωγούνται παίζοντας τάβλι, ντόμινο, χαρτιά ή μπιλιάρδο. Ως ανδροκρατούμενος χώρος, το καφενείο αποτελούσε τόπο ευρέσεως εργασίας, μεσιτικού γραφείου, σύναψης εμπορικών συμφωνιών, οικονομικών συναλλαγών και πάσης φύσεως χρηματιστηριακών δραστηριοτήτων. (Παπακώστας Γ., 2001).

Τα καφενεία όπως και οι ταβέρνες και τα πανηγύρια είναι χώροι όπου η κοινότητα σφυρηλατεί την ενότητά της, δημιουργούνται σχέσεις ανθρώπινες, υπάρχει ροή πληροφοριών, συναισθημάτων και αγαθών. Ήταν ταυτόχρονα και τόποι επαγγελματικών συναλλαγών αλλά και τσιμπουσιών και γλεντιών της παρέας. Παράλληλα αποτελούσαν τον ενδιαμέσο κάθε χωριού με τον εξωτερικό κόσμο. Εκεί ο κάθε περιηγητής θα έβλεπε, θα μάθαινε όλα τα τρέχοντα νέα και θα έπαιρνε τις απαντήσεις στα ερωτήματά του.

Εκτός, όμως, αυτού, ήταν και ένας χώρος που έφερνε σε επαφή την ανδρική κοινωνία με τον έξω κόσμο. Και αυτό γινόταν με το πρώτο τηλέφωνο που εμφανίστηκε στο καφενείο, το πρώτο ραδιόφωνο, το πρώτο τζουκμπόξ και την πρώτη τηλεόραση στην οποία έβλεπαν τον "Άγνωστο Πόλεμο". Στο καφενείο ερχόταν ο κινηματογράφος. Εκεί έστηναν τα πανιά και τη μηχανή και πρόβαλλαν ταινίες.

Στο καφεενείο θα ερχόταν και ο βουλευτής για να δώσει προεκλογικές υποσχέσεις και να μαζέψει ψήφους. Το καφεενείο ήταν χώρος διασκέδασης, πολιτικών ζυμώσεων, τα πάντα.

Τι πραγματικά όμως συμβολίζει το καφεενείο για την ελληνική κοινωνία; Το καφεενείο όπως προαναφέρθηκε είναι ένας καθαρά αντρικός χώρος. Τώρα, βέβαια, έχουν αλλάξει όλα. Αλλά μέχρι τα τέλη του 1980 τα καφεενεία ήταν σημεία κατατεθέν της περιοχής, γιατί οι άντρες περνούσαν την ώρα τους, δεν πήγαιναν εκεί μόνο για αναψυχή, αλλά για να πιούν μόνοι τους τον καφέ τους ή το ουζάκι τρώγοντας το μεζεδάκι τους με την παρέα τους, παίζοντας χαρτιά ή παρτίδες τάβλι, έβλεπαν ή άκουγαν τις ειδήσεις, σχολίαζαν τα γεγονότα, συζητούσαν και κυρίως διαφωνούσαν πολιτικά, έρχονταν σε κέφι, πειράζονταν, συναλλάσσονταν, έκλειναν δουλειές, τραγουδούσαν, παρακολουθούσαν ποδόσφαιρο στην τηλεόραση. Επίσης αποτελούσαν και χώρους όπου μεταδίδονταν όλες οι πληροφορίες του τόπου όπως αν κάποιος αρρώστησε, αν κάποιος χρειάζεται ανθρώπους να δουλέψουν γι' αυτόν ή τέλος αν κάποιος έβγαλε προϊόντα και θέλει να τα πουλήσει.

Πάνω από όλα όμως το καφεενείο είναι ο τόπος όπου ο άνδρας δηλώνει την παρουσία του στην κοινωνία των αντρών. Πάει στο καφεενείο για να δει και να ιδωθεί, για να ακούσει και να ακουστεί. Χάθηκες απ' το καφεενείο, σημαίνει χάθηκες από την πιάτσα, από την κοινωνική ζωή. (Πίπτας Γ., 2014)

Συνοψίζοντας οι χώροι αυτοί αποτέλεσαν τους βασικούς πυρήνες διαμόρφωσης του πολιτικού, κοινωνικού και πνευματικού βίου στη μεταεπαναστατική Ελλάδα. Οι κορυφαίοι της δημόσιας ζωής πολιτικοί, πνευματικοί άνθρωποι, αλλά και οικονομικοί παράγοντες, στα καφεενεία έπαιρναν τις αποφάσεις τους, έλυναν τις διαφορές τους, «ζύμωναν» τις θέσεις τους, σχεδίαζαν τις τακτικές τους. Τα καφεενεία λειτούργησαν ως χώροι κοινωνικής συνεύρεσης και ελεύθερα κοινοβούλια, όπου ακούγονταν όλες οι φωνές. Από τα καφεενεία της Ελλάδος αλλά και συγκεκριμένα της Λέσβου, πέρασαν και άφησαν τα σημάδια τους άνθρωποι που έγραψαν ιστορία σ' αυτόν τον τόπο.

Ο Ε. Π. Παπανούτσος, γράφει συγκεκριμένα για το ρόλο των καφεενείων: «Κάποτε αξίζει να γραφεί στα σοβαρά όχι στα αστεία, μία διατριβή για την ανεκτίμητη συμβολή του δικού μας «καφεενείου» στην ψυχική υγεία του μεσογειακού ανθρώπου. Αρένα και θρίαμβος της «κοινωνικότητας», της άμεσης και απρόσκοπτης «εξομολόγησης» προς γνωστούς και αγνώστους το «καφεενείο» δίνει την ευκαιρία να εκτονώνεται ο επαγγελματικά, πολιτικά, συναισθηματικά υπερφορτισμένος ψυχικός χώρος και να μην προσφέρει ευνοϊκό έδαφος στη νεύρωση και στην πλήξη». (Χατζόπουλος Α., 2001)

2.4 Τα Καφενεία της Λέσβου

Τα ομορφότερα καφενεία της Ελλάδας, βρίσκονται αναμφίβολα στη Λέσβο. Κι αυτό οφείλεται όχι μόνο στη δύναμη του παρελθόντος και στην αγάπη των Μυτιληνίων για το ούζο και τη ζωή του καφενείου, αλλά κυρίως γιατί τα περισσότερα παλιά κτήρια διατηρήθηκαν και δεν ανοικοδομήθηκαν. Έτσι παρέμειναν και οι παλιές χρήσεις αλλά και ο παλιός τρόπος ζωής. Άρα τα καφενεία αξίζει να μελετηθούν κυρίως για τον ζωτικό ρόλο που παίζουν στις τοπικές κοινότητες. Η ζωή στο καφενείο είναι ο τρόπος ζωής των ανδρών κυρίως της Λέσβου.

Στη Λέσβο οι καφετέριες δεν εκτόπισαν τα καφενεία, όπως έγινε στην υπόλοιπη Ελλάδα. Γενικότερα στην επαρχία που είναι έντονο το στοιχείο της γειτονιάς, οι περισσότεροι ωραίοι χώροι δεν έχουν καταστραφεί σε αντίθεση με τα αθηναϊκά καφενεία.

Τα καφενεία της Λέσβου υπήρξαν αναμφίβολα οι "μικρές βουλές" της Ελληνικής κοινωνίας.

Υπάρχουν πάρα πολλά παλαιά και ιστορικά καφενεία στο νησί. Ο αριθμός των καφενείων με αισθητικό ενδιαφέρον στο νησί ξεπερνά τα εκατό και δεν υπάρχει χωριό που να μην έχει κάποιο καφενείο που να λειτουργεί από παλιά.

Σε αυτό το σημείο θα αναφέρω μερικά από τα σημαντικότερα που επισκέφθηκα για τις ανάγκες του ντοκιμαντέρ μου, όπως το ιστορικό καφενείο «Πανελλήνιον» στο κέντρο της πόλης, στην οδό Ερμού, όπου είχε για καιρό τη μορφή καζίνο και όπου εκεί έπινε τον καφέ του ο Βενιζέλος. Το καφενείο της «Κυρα - Ρήνης» στο μέσο της διαδρομής Πολυχνίτου – Μυτιλήνης, κατά πολλούς ίσως το πιο όμορφο καφενεδάκι του Αιγαίου που επισκεπτόταν συχνά ο ζωγράφος Θεόφιλος. Ακόμη το καφενείο Γιαννάκης στην Αγιάσο που σέρβιρε τον καφέ στη χόβολη και το παραδοσιακό ρόφημα καϊνάρι. Αξίζει να σημειωθεί ένα ακόμη ιστορικό καφενείο του νησιού, «Η Καφενταρία» το οποίο βρίσκεται και αυτό στο πανέμορφο χωριό της Αγιάσου που όμως δυστυχώς δεν κατάφερα να επισκεφτώ όταν βρισκόμουν εκεί. Η Καφενταρία όμως είναι ένα επίσης από τα παλαιότερα και χαρακτηριστικότερα παραδοσιακά καφενεία που διασώζονται στους οικισμούς της Λέσβου, δείγμα καλαισθησίας και πολιτιστικής ακμής του νησιού. Η χρήση της Καφενταρίας ήταν πολλαπλή και ήταν στενά συνυφασμένη με την κοινωνική και πολιτική ιστορία της Αγιάσου ενώ μετά την απελευθέρωση από τους Γερμανούς στην Καφενταρία στεγάστηκε για κάποιο χρονικό διάστημα το Αναγνωστήριο. (Αφιερώματα, 2016)

Στα κριτήρια επιλογής των καφενείων που συμπεριλήφθηκαν στο συγκεκριμένο ντοκιμαντέρ, έπαιξαν ρόλο πολλοί παράγοντες όπως: η αισθητική των χώρων, τα αντικείμενα, τα ιστορικά στοιχεία και κυρίως η ζεστή ατμόσφαιρα μιας άλλης εποχής.

Επίσης από τα πολύ γνωστά παραδοσιακά καφενεία στο νησί είναι και το «Αθανασιάδειο» στο Πλωμάρι που χτίστηκε το 1902 και από τα έσοδα λειτουργίας του ενισχύονταν τα σχολεία.

Ο καθηγητής Γιώργος Νικολακάκης, ανάμεσα στα άλλα γράφει: «Τα καφενεία της Λέσβου έχουν χρώματα και αρώματα. Μυρουδιές του καφέ, των αφεψημάτων, των μεζέδων, της ξυλόσομπας και του κάρβουνου, του καπνού και των ανθρώπινων αναπνοών, στον στενό, περιορισμένο χώρο. Έχουν ενδιαφέροντες φωτεινούς και συχνά απρόσμενους συνδυασμούς χρωμάτων. Οι τοίχοι είναι βαμμένοι σε χρώμα “σκούρο άσπρο”, μπεζ, “άσπρο λερό”, που κάνει αδιόρατη την κάπνα. Τα ξύλινα μέρη τους, το τέμπλο, ο μπουφές, το ταβάνι, οι κορνίζες των παραθύρων, είναι βαμμένα καφετιά, ανοικτά πράσινα, κυταρισσιά, σε αποχρώσεις του μπλε, άσπρα ή υπόλευκα. Οι καρέκλες, τα ξύλινα μέρη των καναπέδων και των μαρμάρινων τραπεζιών, είναι συνήθως σκούρα. Κυριαρχεί το καφέ και το πράσινο το βαθύ». (Πίπτας Γ., 2014)

Εικόνα 9: Καφενείο Κυρα Ρήνης

Πηγή: Βιβλίο Πίπτα «Τα καφενεία της Ελλάδας»

Εικόνα 10: Καφενείο «Η Καφενταρία»

Πηγή: Βιβλίο Πίπτα «Τα καφενεία της Ελλάδας»

2.5 Ο Καφενές «Ερμής»

Ο Σύνδεσμος Ιστορικών Καφέ Ευρώπης αποτελεί «γέφυρα» πολιτιστικής διασύνδεσης και επικοινωνίας που ενώνει τα ιστορικά καφέ, και διασφαλίζει την προστασία και διατήρηση της άυλης και υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς τους σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Σε αυτόν ανήκουν και τα ιστορικά καφενεία της Λέσβου που προαναφέρθηκαν. Οι χώροι αυτοί έχουν ιδιαίτερο συμβολισμό και κατά καιρούς έχουν φιλοξενήσει σημαντικές εκδηλώσεις και ξεχωριστές προσωπικότητες των γραμμάτων, των τεχνών αλλά και της πολιτικής. Οι προσωπικότητες αυτές άφησαν το ανεξίτηλο αποτύπωμά τους και επηρέασαν τη διαδρομή κάθε τέτοιου ιστορικού καφενείου. Ανέκαθεν υπήρξαν σημεία συνάντησης και συναναστροφής συγγραφέων, ποιητών, αριστοκρατών, πολιτικών, διανοούμενων αλλά και ανθρώπων κάθε κοινωνικής τάξης. Τα ιστορικά καφέ είναι «θεματοφύλακες» αμέτρητων μοναδικών ιστοριών που συνέβησαν στους χώρους τους και οι οποίες αποτελούν ανεκτίμητης αξίας πολιτισμικό πλούτο.

Ένας τέτοιος χώρος είναι και το ιστορικό καφενείο «Ερμής», ένα από τα πιο ιστορικά καφενεία του νησιού. Συγκεκριμένα, στην περιοχή της Επάνω Σκάλας, δηλαδή στο τέλος της κεντρικής εμπορικής οδού της Μυτιλήνης, την πολύβουη Ερμού, βρίσκεται το καφενείο Ερμής. Εκεί ήταν η παλιά τούρκικη γειτονιά του λιμανιού, όπου αναπτύχθηκε κάποτε η μουσουλμανική κοινότητα της πόλης. Σε αυτή την περιοχή έφτιαξε τα σπίτια της, έχτισε το τζαμί της (σώζεται χωρίς το μιναρέ) και το χαμάμ της, τα δημόσια τούρκικα λουτρά, και βέβαια εκεί που άνοιξε τους καφενέδες της, ένας από τους οποίους ήταν και ο «Ερμής».

Εικόνα 11: Επάνω Σκάλα Μυτιλήνης

Πηγή: youtube.com

Στην αγορά της Μυτιλήνης υπήρχαν πολλά καφενεία. Σε καθένα από αυτά σύχναζε και η αντίστοιχη πελατεία. Στο Πανελλήνιο οι συνταξιούχοι, οι έμποροι, οι γιατροί, οι δικηγόροι και γενικά η αστική τάξη ενώ στο καφενείο Ερμής οι αραμπατζήδες (αυτοί που οδηγούσαν αραμπά δηλαδή τετράτροχη άμαξα που σέρνουν ζώα και μεταφέρει εμπορεύματα) γιατί εκεί ήταν η αφητηρία των αραμπάδων. Το καφενείο ξεκινούσε τότε δουλειά από τις πέντε το πρωί για τους καφέδες της εργατιάς, αργότερα για ουζάκι με μεζέ και μετά για μεσημεριανό.

Το καφενείο κατέχει μια θέση ανάμεσα στα ιστορικά καφενεία της Ευρώπης από το 2019. Τα ιστορικά καφέ αποτελούν σημεία ιδιαίτερης αναφοράς αφού μερικά από αυτά λειτουργούν περισσότερο από 100 χρόνια όπως ο Ερμής που μετράει μέχρι σήμερα 200 χρόνια συνεχόμενης λειτουργίας. Κάποια άλλα αποτελούν σημείο αναφοράς λόγω του χώρου στον οποίο στεγάζονταν που πολλές φορές ήταν ιστορικό κτίριο των περασμένων αιώνων. Τα καφενεία της Λέσβου δεν είναι απλά χώροι μαζικής εστίασης, είναι κέντρα πολιτισμού με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και ξεχωριστή σημασία όπου κάθε επίσκεψη είναι και μια ανεκτίμητης αξίας εμπειρία. (Πίττας Γ., 2014)

Το «Καφενείον ο Ερμής», που λειτουργεί ανελλιπώς από το 1800, αποτελεί ένα από τα πλέον αντιπροσωπευτικά δείγματα ιστορικών καφέ στην Ελλάδα, ένας χώρος-μουσείο που αντανακλά τη ζωντανή ιστορία του τόπου. Αποτελεί αν όχι το παλιότερο, ένα από τα παλαιότερα καφενεία της χώρας με παράδοση από την Μικρά Ασία.

Η ιστορία του Ερμή ξεκινά το 1922 όταν ο προπάππος της σημερινής ιδιοκτήτριας, Κυβέλη Σπανουδάκη - Λάσκαρη, ο Γεώργιος Σπανουδάκης, έφτασε στο νησί μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή. Τότε 250.000 πρόσφυγες είχαν φτάσει στη Λέσβο. Ο Γεώργιος Σπανουδάκης είχε με τον αδελφό του στο Αλί Αγατς της Μικράς Ασίας δύο παραδοσιακά καφενεία, ένα για νέους και ένα για τους μεγαλύτερους. Όταν ήρθε λοιπόν στη Μυτιλήνη, με τη Μικρασιατική καταστροφή, πήρε ως ανταλλάξιμο από την τράπεζα τον τούρκικο καφενέ, που ήδη είχε 120 χρόνια ιστορίας.

Ο Σπανουδάκης το λειτούργησε, αρχικά, ως καφενείο-λέσχη. Στους πελάτες πρόσφερε μόνο αυτά που αναφέρονται στον παλιό τιμοκατάλογο, γραμμένο στην ελληνική και την αραβική γραφή, που έχει διασωθεί έως σήμερα: Τσάι, ροφήματα, ναργιλέδες, 40-50 αγαθά στον αριθμό.

Το κτήριο έχει κατασκευαστεί μ' έναν παραδοσιακής αρχιτεκτονικής τύπο που λέγεται «με μπαγδατί» και ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένος στη Λέσβο τον 19ο αιώνα. Πρόκειται για τεχνική κατασκευής των τοίχων των σπιτιών από ξύλο. Οι τοίχοι αυτοί αποτελούνταν από ξύλινο σκελετό με οριζόντιες πρήξεις ή καλάμια, που είτε σοβαντίζονται και από τις δύο μεριές με ασβεστοκονίαμα ή παρέμεναν χωρίς επίχρισμα στην εξωτερική τους πλευρά, αλλά με επένδυση από οριζόντιες ξύλινες σανίδες. Τα κτίσματα αυτά είναι διαφορετικής τεχνοτροπίας προσαρμόζονται στο επικλινές έδαφος με τρόπο που μόνο η λαϊκή

σοφία και η ικανοποίηση των αναγκών στα πλαίσια της απόλυτης οικονομίας επιτυγχάνει, και δημιουργούν ανάμεσά τους μικρά στενά δρομάκια με ενδιαφέρουσα ρυμοτομία.(Κυβέλη Σπανουδάκη, συνέντευξη).

Εσωτερικά ήταν πολύ όμορφα διακοσμημένος ατμοσφαιρικός χώρος με μαρμάρινα τραπέζια, ξύλινους καναπέδες και πολλούς ναργιλέδες. Οι κουρτίνες ήταν βελούδινες, κρεμασμένες σε σκαλιστά κουρτινόξυλα, υπήρχαν μεγάλοι καθρέπτες στους τοίχους, με βαριές χρυσές κορνίζες και πίνακες που τότε κανείς δεν ήξερε την αξία τους. Κάποια πράγματα έχουν διασωθεί και κοσμούν μέχρι σήμερα τον «Ερμή», όπως είναι το ξύλινο ταβάνι, τα πλακάκια της Ανατολής στο δάπεδο, πολλά από τα διακοσμητικά στοιχεία, ο τιμοκατάλογος, οι πίνακες και οι καθρέφτες. Επίσης υπάρχουν πολλές παλιές φωτογραφίες. Τα περισσότερα αντικείμενα προέρχονται από τη Μικρά Ασία, από τους καφενέδες που είχε ο προπάππους, Γεώργιος Σπανουδάκης τα οποία έχει συντηρήσει η Κυβέλη.

Το «Καφενείο ο Ερμής», μετράει σήμερα τέσσερις γενιές. Η σημερινή ιδιοκτήτρια συνεχίζει την παράδοση της οικογένειάς της. «Είναι τεράστιο το «χρέος» μας απέναντι στους παππούδες μας που διαφύλαξαν για εμάς αυτή την ανεκτίμητης αξίας κληρονομιά», λέει χαρακτηριστικά η Ειρήνη Λάσκαρη. (κόρη της σημερινής ιδιοκτήτρια)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΜΕΘΟΛΟΓΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΤΟΥ ΝΤΟΚΙΜΑΝΤΕΡ

Σε αυτό το κεφάλαιο θα αναλυθούν τα στάδια παραγωγής του ντοκιμαντέρ « Ένας καφενές αφηγείται...Η ιστορία του “Ερμής” στη Μυτιλήνη». Τα στάδια παραγωγής ενός ντοκιμαντέρ διακρίνονται 3 κατηγορίες:

1. Στο στάδιο της προ-παραγωγής (pre - production)
2. Στο στάδιο της παραγωγής (production)
3. Στο στάδιο της μετα-παραγωγής (post - production)

Το πρώτο στάδιο μιας ταινίας είναι το στάδιο της προ-παραγωγής όπου εκεί λαμβάνεται και η ιδέα για την ταινία που πρόκειται να δημιουργηθεί. Επίσης το στάδιο αυτό περιλαμβάνει: την έρευνα, την συγγραφή σεναρίου, το ντεκουπάζ, τον προϋπολογισμό της ταινίας, την δημιουργία χρονοδιαγράμματος, την σχεδίαση παραγωγής (εύρεση τοποθεσίας, μακιγιάζ, διακόσμηση, σκηνικά, φώτα) και την εικογράφηση ή αλλιώς storyboard όπου κρίνεται απαραίτητο.

Το δεύτερο στάδιο είναι το στάδιο της παραγωγής δηλαδή η επιλογή των κάδρων, η εικονοληψία, η ηχοληψία και ο φωτισμός.

Το τρίτο και τελευταίο στάδιο της μεταπαραγωγής αφορά το μοντάζ, “κόψιμο- ράψιμο”, “ντύσιμο” πλάνων, διορθώσεις και το τελικό προϊόν.

3.1 Η Έρευνα

Πριν την έρευνα το πρωταρχικό στάδιο είναι η σύλληψη της ιδέας ή πολλές φορές ερευνώντας έρχεται και η ιδέα για την οποία επιθυμείς να δημιουργήσεις ένα ντοκιμαντέρ. Στην δικιά μου περίπτωση πάντως έγινε σίγουρα το πρώτο. Το θέμα μου αναζητήθηκε μέσα από προσωπική σκέψη και κατέγραψα μια λίστα με όλα εκείνα τα θέματα για τα οποία θα ήθελα να κάνω ένα ντοκιμαντέρ. Όλη αυτή η αρχική λίστα ήταν 2 σελίδες και ουσιαστικά αφορούσε τα θέματα εκείνα που με ενδιέφεραν εμένα περισσότερο σαν άτομο, αυτά τα οποία αισθανόμουν πιο κοντά μου ως προς την προσωπικότητά μου και αυτά για τα οποία θα ήθελα να δημιουργήσω εγώ ένα ντοκιμαντέρ με την δικιά μου οπτική. Παρολ' αυτά γνωρίζοντας ότι έπρεπε να περιοριστώ σε τοπικά θέματα άρχισα να στρέφομαι θέματα στο νησί της Μυτιλήνης. Ξεκίνησα πάλι καταγράφοντας, μικρότερη λίστα αυτή τη φορά, ώσπου κατέληξα στα μέρη που σύχναζα: τα καφενεία του νησιού. Έτσι γενικό όπως ακούγεται ήταν τότε μέχρι να ξεκινήσω την έρευνα και να παίρνουν τα πράγματα μια πιο συγκεκριμένη πορεία.

Έρευνα λοιπόν ονομάζεται η προσωπική διερεύνηση του ντοκιμαντερίστα ώστε να αντλήσει όσο το δυνατόν περισσότερες πληροφορίες μπορεί για το θέμα για το οποίο πρόκειται να δημιουργήσει ένα ντοκιμαντέρ. Έτσι έκανα και εγώ ξεκινώντας την έρευνα μου σε διάφορους ιστοτόπους για τα παραδοσιακά καφενεία του νησιού. Εκεί συνειδητοποίησα την μεγάλη μου τελικά αγάπη για τα καφενεία καθώς τα περισσότερα απ' αυτά τα είχα επισκεφτεί. Κάποια στιγμή η αναζήτηση μου σταμάτησε όταν έπεσα πάνω σ' ένα άρθρο το οποίο έγραφε «Ερμής ένα από τα παλαιότερα καφενεία της Ελλάδας» (“Τα πιο όμορφα παραδοσιακά καφενεία της Ελλάδας”, 2017). Ο Ερμής ήταν από τα πρώτα καφενεία που επισκέφθηκα στην Μυτιλήνη και σύχναζα εκεί αλλά ποτέ δεν είχα προσέξει τα 200 και χρόνια λειτουργίας του. Οπότε αμέσως αποφάσισα ότι το ντοκιμαντέρ μου θα αφορά το καφενείο «Ερμής» στο οποίο όμως θα ήθελα να διαφαίνεται και ο γενικότερος ρόλος των καφενείων της Λέσβου. Τότε άρχισα να ψάχνω πιο πολλές πληροφορίες για το συγκεκριμένο καφενείο. Η διαδικασία αυτή κράτησε 5 μέρες.

Έπειτα πήγα και επισκέφθηκα το γνώριμο σε εμένα καφενείο, ώστε να γνωρίσω τους ιδιοκτήτες του και να έρθω σε επαφή μαζί τους γιατί επρόκειτο να τους πρότεινα την συνεργασία μαζί μου στα πλαίσια δημιουργίας του ντοκιμαντέρ. Η κυρία Κυβέλη, η τωρινή ιδιοκτήτρια, αμέσως ήταν πρόθυμη να συνεργαστούμε χωρίς καθόλου να δυσκολευτεί. Την επόμενη ακριβώς μέρα ξαναπήγα στον Ερμή κάθισα αρκετές ώρες εκεί και μιλώντας με την κόρη της ιδιοκτήτριας, την Ειρήνη, της ζήτησα να μάθω πληροφορίες για το μαγαζί τις οποίες την ρώτησα εάν μπορώ να τις μαγνητοφωνήσω με το κινητό μου τηλέφωνο και αφού είπε ναι, κατέγραψα την συνομιλία μας στην συσκευή μου. Γυρίζοντας

σπίτι και ακούγοντας 3-4 φορές αυτή μας την κουβέντα για τον Ερμή και την πρώτη ουσιαστικά μίνι συνέντευξη μαζί της έκατσα και έγραψα όλες τις ερωτήσεις που θα ήθελα να ρωτήσω την Κυβέλη για την ιστορία του Ερμή, για την παράδοση του, για τον καφέ του, τους ανθρώπους του κ.α. Την επόμενη μέρα πήγα πάλι και ζήτησα να μου παραχωρήσει η κυρία Κυβέλη μια συνέντευξη μαζί με την κόρη της ώστε να ακουστούν και οι διαφορετικές γενιές του μαγαζιού. Ύστερα ήθελα οπωσδήποτε να γνωρίσω τους θαμώνες του μαγαζιού το οποίο και έκανα. Την μεθεπόμενη ημέρα πήγα πολύ νωρίς το πρωί για να πέτυχω τους θαμώνες του Ερμή και να γνωριστώ μαζί τους. Αυτό έγινε κιάλας εκείνοι έπαιζαν το τάβλι τους πρωί - πρωί, ξέγνοιαστοι και συζητούσαν μαζί μου για το ντοκιμαντέρ για το οποίο ήταν όλοι πρόθυμοι να με βοηθήσουν.

3.2 Η Ιστορία

Αφού είχα ολοκληρώσει με την έρευνα και την συλλογή όλων των πληροφοριών που χρειαζόμουν, τόσο από τους ανθρώπους του Ερμή όσο και από το διαδίκτυο, άρχισα ακούγοντας ξανά την καταγεγραμμένη πρώτη συνέντευξη της κόρης της ιδιοκτήτριας, να γράφω μια λίστα με όλα εκείνα τα πράγματα που άκουγα και με αυτά που μου είχαν κάνει εντύπωση από τον χώρο. Ήταν όλα πράγματα που θα ήθελα να δείξω στο ντοκιμαντέρ μου. Είχα παρατηρήσει όλες τις προηγούμενες μέρες καλά τον χώρο και όλα του τα αντικείμενα οπότε το να κάτσω να τα καταγράψω ήταν αρκετά σημαντικό γιατί θα με βοηθούσε στην εικονοληψία που ακολουθούσε. Με βάση αυτή την λίστα κατέληξα στο εξωτερικό και εσωτερικό θέμα του ντοκιμαντέρ μου. Εξωτερικό θέμα ονομάζουμε την σεναριακή ιδέα ενώ το εσωτερικό θέμα είναι το νόημα του ντοκιμαντέρ αυτού, για ποιο λόγο επέλεξα να καταγράψω μια συγκεκριμένη εξωτερική δράση, τι θέλω να δείξω ουσιαστικά στους θεατές. Η σεναριακή μου ιδέα λοιπόν ήταν και είναι από την αρχή η προβολή του Ερμή και η γνωριμία του θεατή με αυτόν τον χώρο. Ενώ το εσωτερικό θέμα, δηλαδή το νόημα του ντοκιμαντέρ μου, είναι να δείξω την κουλτούρα και την παράδοση του παλαιότερου παραδοσιακού καφενείου της Λέσβου, του Ερμή, την προβολή του ανθρώπινου ακόμα τρόπου με τον οποίο πίνουν τον καφέ τους οι θαμώνες του μαγαζιού, τα βιώματα της ιδιοκτήτριας, την οπτική του καφενείου τότε σε σχέση με τώρα, τον παραδοσιακό καφέ στην χόβολη και το κτήριο.

Τέλος έκατσα και έγραψα σ' ένα χαρτί το προσχέδιο/ σεναριακό σχεδιάσμα του ντοκιμαντέρ μου. Είχα καταλήξει ότι το ντοκιμαντέρ ήθελα να έχει συγκεκριμένο ύφος. Ήθελα όλο να αποπνέει το συναίσθημα της νοσταλγίας για εκείνα τα χρόνια, για εκείνα τα μέρη και για εκείνους τους αγνούς ανθρώπους. Η μουσική σύνθεση θα έπαιζε καθοριστικό ρόλο σε αυτό όπως και ο ρυθμός του μοντάζ.

Ουσιαστικά στο μυαλό μου είχα σχηματίσει ολόκληρη την ταινία, την είχα κατακερματίσει σε 3 μέρη: εισαγωγή (2'), κυρίως μέρος (7') και το τέλος (2'). Η εισαγωγή θα ήταν λίγα πλανάκια από την Μυτιλήνη για να εισαχθεί ο θεατής στο περιβάλλον που διαδραματίζεται το ντοκιμαντέρ. Το κυρίως μέρος θα περιλάμβανε άλλα 3 καφενεία του νησιού που θα επισκεπτόμουν και όλο το υπόλοιπο ο Ερμής και η συνέντευξη της ιδιοκτήτριας. Το τέλος θα ήταν μερικά πλάνια της Μυτιλήνης όπως ακριβώς και η εισαγωγή. Στην συνέχεια θα δούμε τις αλλαγές που έγιναν σε αυτό το αρχικό μου σενάριο.

3.3 Η Εικονοληψία (φωτογραφία) και ο Φωτισμός

Ολοκληρώνοντας τα παραπάνω βήματα έφτασε η ημέρα των πρώτων γυρισμάτων και της συνέντευξης. Είχα ορίσει συγκεκριμένο ραντεβού με την ιδιοκτήτρια και την Ειρήνη, να είναι μια βολική ώρα για εκείνες που δεν θα είχε τόση κίνηση το μαγαζί ώστε να βγει μια φορά όλη η συνέντευξη και να αποφευχθούν όσο το δυνατό περισσότερο οι διακοπές αυτής. Οι κάμερες με τις οποίες θα τραβούσα όλο το ντοκιμαντέρ ήταν δανεισμένες από το εργαστήριο και ήταν 2 μικρές βιντεοκάμερες Panasonic vfx1. Τράβηξα σε 1080p full hd, στα 50 fps.

Ξεκίνησα με κάμερα στο χέρι βγάζοντας διάφορα πλάνα από το εσωτερικό του καφενείου και τα σημαντικά αντικείμενα που είχα καταγράψει. Εκείνη την ώρα ήρθαν οι θαμώνες του καφενείου. Γνωρίζοντας τους ήδη αρχίζω την κουβέντα μαζί τους και τους ζητάω να μου παραχωρήσουν μια συνέντευξη για το στέκι τους. Η αλήθεια είναι ότι δεν ήταν όλοι τόσο πρόθυμοι να μιλήσουν στον φακό παρ' αυτά βρέθηκαν 2-3 που δεν είχαν κανένα πρόβλημα. Έτσι έστησα τις κάμερες στους τρίποδες στο εξωτερικό αυτή την φορά του καφενείου, εκεί όπου κάθονταν οι θαμώνες, και ξεκίνησα με τις ερωτήσεις που τους είχα προετοιμάσει. Μου απάντησαν στις περισσότερες από τις ερωτήσεις αλλά ξέφευγαν λίγο οι απαντήσεις τους και οδηγούσαν την κουβέντα αλλού. Αυτοί όμως είναι οι αυθεντικοί θαμώνες των καφενείων. Συζητούν μεταξύ τους για διάφορα θέματα και οι κουβέντες εναλλάσσονται συνεχόμενα. Από οικογενειακά θέματα μπορεί να πεταχτούν σε πολιτικές συζητήσεις κ.ο.κ. Οπότε ακόμα και η καταγραφή αυτών των "άσχετων" ομιλιών τους, την θεωρώ σημαντική καθώς απεικονίζει μια πραγματική κατάσταση που εξελίσσεται στο καφενείο. Εν συνεχεία τράβηξα κάποια πλάνα τους θαμώνες, κοντινά, άλλα που έπαιζαν τάβλι, που κάπνιζαν που συζητούσαν μεταξύ τους, που έπιναν τον καφέ τους και έτσι ολοκληρώθηκε το κομμάτι των θαμώνων. Όλα τα πλάνα, πέρα της συνέντευξης των παππούδων, έγιναν με κάμερα στο χέρι.

Η εικονοληψία συνεχίστηκε με πλάνα από τον Ερμή και συγκεκριμένα με δράσεις των ανθρώπων που δουλεύουν εκεί. Στην συνέχεια ήρθε η ώρα της συνέντευξης. Έστησα τις συνεντευξιαζόμενες απέναντι από το παράθυρο για να έχουν καλύτερο φυσικό φωτισμό στο πρόσωπο που με ενδιέφερε πιο πολύ και με φόντο πίσω όλο το βασικό μέρος του μαγαζιού (το μπαρ) με όλα τα παλαιά του αντικείμενα να διαφαίνονται πίσω και δεξιά και αριστερά από τα πρόσωπα των 2 συνεντευξιαζόμενων. Ήταν η καταλληλότερη θέση. Οι κάμερες μπήκαν και οι 2 από την ίδια πλευρά σύμφωνα με τον κανόνα του άξονα και ήταν και οι δυο στημένες σε τρίποδα. Η πρώτη σταθερή κάμερα ήταν στημένη απέναντι και λίγο πλάγια από τις δυο συνεντευξιαζόμενες και η άλλη ήταν αριστερά αυτής, η οποία είχε ζουμ καθώς θα τράβαγε τα κοντινά πλάνα. Αφού έλεγξα διεξοδικά ξανά τις ρυθμίσεις των 2 καμερών καθώς και τον φωτισμό του προσώπου των γυναικών πάτησα το rec και άρχισα αμέσως να κάνω μια-μια τις ερωτήσεις της συνέντευξης που είχα προετοιμάσει για τις ιδιοκτήτριες αυτή τη φορά. Όλες τις ερωτήσεις θα τις βρείτε στο παράρτημα 1. Τελειώνοντας με

την συνέντευξη η οποία κράτησε 1 ώρα περίπου έκανα κάποια έξτρα πλάνα από την ζωή στο καφενείο, τον καφέ στη χόβολη και τις συζητήσεις των παππούδων. Οι ώρες των γυρισμάτων εκείνης της μέρας ήταν από νωρίς το πρωί μέχρι το μεσημέρι.

Εντωμεταξύ είχα καταλήξει στο ότι το αρχικό μου σενάριο θα άλλαζε λίγο καθώς ήθελα να δώσω πιο πολύ βάση στον Ερμή από τα πλάνα που είχα ήδη τραβήξει. Όσον αφορά την εισαγωγή χρειαζόμουν και άλλα καφενεία πέραν του Ερμή οπότε κατέληξα στο «Πανελλήνιον» που βρισκόταν στο κέντρο της Μυτιλήνης, στο καφενείο της «Κυρα- Ρήνης» το οποίο βρισκόταν στον Άγιο Δημήτριο Αγιάσου και στον «Γιαννάκη» που βρισκόταν στην κεντρική πλατεία της Αγιάσου. Ξεκίνησα με το «Παννελήνιον», ζητώντας πάντα άδεια από τον ιδιοκτήτη, με κάμερα στο χέρι. Τράβηξα πλάνα από τον εσωτερικό και εξωτερικό χώρο του καφενείου. Από τις ιστορικές φωτογραφίες στον τοίχο και από τα ιστορικά πρόσωπα που απεικονίζονταν εκεί (κατοχή της Λέσβου, Βενιζέλος). Έστερα βρέθηκα στο καφενείο της «Κυρα Ρήνης» που βρισκόταν στην περιοχή του Αγίου Δημητρίου λίγο έξω από το χωριό της Αγιάσου. Σ' έναν ερημικό δρόμο και σ' ένα υπέροχο φυσικό τοπίο βρισκόταν κρυμμένο μέσα στην φύση το συγκεκριμένο καφενείο. Άντλησα πληροφορίες για το καφενείο και για την κυρα Ρήνη μιλώντας με την κόρη της η οποία είναι η τωρινή ιδιοκτήτρια του μαγαζιού. Μου επέτρεψε την βιντεοσκόπηση του μαγαζιού της και έτσι τράβηξα αρκετά πλάνα από το εσωτερικό του μαγαζιού, στο κέντρο του οποίου βρισκόταν μια παραδοσιακή ξυλόσομπα. Τράβηξα επίσης πλάνα απ' όλα τα παλαιά παραδοσιακά αντικείμενα του μαγαζιού, από το παλιό ραδιόφωνο, τα μπρίκια, τα παλιά φωτιστικά, την χόβολη καθώς και πλάνα από τις φωτογραφίες τοίχου με την κυρα Ρήνη. Τράβηξα και την εξωτερική όψη του καφενείου. Αργότερα βρέθηκα στην Αγιάσο και ξεκίνησα το γύρισμα από την πλατεία στην οποία ήταν συγκεντρωμένα τα περισσότερα από τα καφενεία της Αγιάσου καταλήγοντας στο καφενείο «Γιαννάκης» που βρισκόταν στη κεντρική πλατεία έξω από την εκκλησία. Μιλώντας με τον ιδιοκτήτη αποφασίζω να καταγράψω το πως φτιάχνετε ο ξακουστός σε όλους καφές στην χόβολη της Αγιάσου. Έτσι τον βιντεοσκοπώ καθώς εκείνος ψήνει καφέ στην χόβολη και ταυτόχρονα μου επεξηγεί την όλη διαδικασία. Στην συνέχεια τράβηξα αρκετά πλάνα από διαφορετικές γωνίες λήψης της εξωτερικής όψης του καφενείου και της εσωτερικής. Όλα τα πλάνα της Αγιάσου (καφενείο κυρά Ρήνης και Γιαννάκης) γυρίστηκαν με κάμερα στο χέρι (Panasonic) και συνολικά οι ώρες που χρειάστηκαν για την εικονοληψία ήταν πάρα πολλές λόγω και των αποστάσεων. Κάπου εκεί συνειδητοποίησα τον χρόνο που απαιτεί η εικονοληψία ενός ντοκιμαντέρ αφού μπορεί για μια σεκάνς μερικών δευτερολέπτων όπως συνέβη στην δική μου περίπτωση να χρειαστεί γύρισμα μιας ολόκληρης μέρας.

Το τελευταίο γύρισμα ήταν αυτό των εξωτερικών πλάνων της Μυτιλήνης. Από νωρίς το πρωί βγήκα στους δρόμους με κάμερα στο χέρι και άρχισα να τραβάω πλάνα από τα πιο χαρακτηριστικά σημεία του νησιού τα οποία θα έμπαιναν ως εισαγωγή στο ντοκιμαντέρ μου. Γι' αυτό τον λόγο κιόλας θα έπρεπε να είναι πλάνα από τα πιο αναγνωρίσιμα σημεία του νησιού ώστε να γίνει άμεσα

αντιληπτό στον θεατή ο χώρος του ντοκιμαντέρ που εδώ θα διαδραματιστεί και όλη η ιστορία του. Το γύρισμα αυτό θα περιλάμβανε τόσο πρωινές όσο και βραδινές λήψεις από το νησί με τις αντίστοιχα χαρακτηριστικές τοποθεσίες του νησιού όπως για παράδειγμα την Ερμού, τον Άγιο Θεράποντα, το κάστρο της Λέσβου, το άγαλμα της Μικρασιάτισσας μάνας πάνω στο οποίο αναγράφεται και η λέξη «Μυτιλήνη» άρα και ένας θεατής που δεν αναγνωρίζει όλες τις προηγούμενες εικόνες σίγουρα μετά απ'αυτό το πλάνο θα μπορέσει να καταλάβει ακριβώς για ποιο νησί αφορά το ντοκιμαντέρ και που εξελίσσεται η ιστορία. Το γύρισμα αυτό κράτησε μια ημέρα και έγινε με την ίδια κάμερα στο χέρι. Τελειώνοντας όλα τα γυρίσματα κράτησαν 1 εβδομάδα μπορεί και λίγο παραπάνω. Ο φωτισμός δεν αναφέρθηκε γιατί δεν χρησιμοποιήθηκε κάποιο τεχνητό φως, με κάλυπτε ο φυσικός φωτισμός των τοποθεσιών που είχα επιλέξει.

3.4 Η Ηχοληψία

Για την ηχοληψία η αλήθεια είναι ότι δεν είχα τον καταλληλότερο εξοπλισμό και αυτό φάνηκε και στο τελικό μοντάζ όπου αντιμετώπισα θέματα θορύβου. Η λήψη ήχου για όλο το ντοκιμαντέρ και των εξωτερικών ήχων και της συνέντευξης έγινε από δύο πηγές. Έγινε τόσο από το ενσωματωμένο μικρόφωνο της κάμερας τύπου rode όσο και από το κινητό μου τηλέφωνο. Ο εξοπλισμός που χρησιμοποιήθηκε για την ηχοληψία ήταν: ένα κινητό τηλέφωνο και ένα μικρόφωνο τύπου rode. Ο ήχος της συνέντευξης τραβιόταν από το rode και από το κινητό το οποίο είχε τοποθετηθεί σε απόσταση περίπου ενός μέτρου από τα πρόσωπα των συνεντευξιαζόμενων για να λαμβάνεται καθαρά ο ήχος φροντίζοντας φυσικά η συσκευή του κινητού να μην είναι εμφανή σε καμία από τις κάμερες. Ο τελικός ήχος που χρησιμοποίησα για την συνέντευξη είναι του κινητού, τον οποίο τον συγχρόνισα μετά στο Premiere Pro.

Ήχο πήρα και από τους θαμώνες κατά τον ίδιο τρόπο. Φυσικό ήχο πήρα μόνο από το κινητό για το τάβλι (ζάρια, χέρια κ.λ.π). Ο ήχος του κινητού ήταν σε 48 kHz. Τέλος στο σημείο αυτό τελείωσε το στάδιο της παραγωγής καθώς τόσο η εικονοληψία και ο φωτισμός όσο και η ηχοληψία συγκαταλέγονται σ'αυτό.

3.5 Η Μουσική Επιμέλεια

Μετά από διάφορες αναζητήσεις κομματιών στο διαδίκτυο, τελικά επέλεξα στο συγκεκριμένο ντοκιμαντέρ να ακουστεί το τραγούδι του Νότη Μαυρουδή «Πρωινό τσιγάρο» διότι θεωρώ ότι ήταν το πιο κατάλληλο για το συγκεκριμένο ντοκιμαντέρ, μου ταίριαξε αμέσως. Από την αρχή η πρώτη μου σκέψη ήταν ότι θέλω να βάλω μια μουσική που να βγάζει μια νοσταλγία και κάτι παλιό, πιο vintage σε αργό σχετικά ρυθμό ώστε να ταιριάζει αντίστοιχα με την εικόνα μου και με το θέμα μου. Σημαντικό ρόλο επίσης στη επιλογή του συγκεκριμένου τραγουδιού έπαιξαν και οι στίχοι πολλοί από τους οποίους ταίριαζαν με την εικόνα του ντοκιμαντέρ σε κάποια σημεία δημιουργώντας ένα αποτέλεσμα απόλυτου συγχρονισμού ήχου - εικόνας. Ακόμη καθοριστικός λόγος στην επιλογή του τραγουδιού αυτού ήταν ο ρυθμός του ο οποίος ταίριαζε απόλυτα με τον ρυθμό του μοντάζ και αντίστροφα.

3.6 Το Μοντάζ

Το μοντάζ ανήκει στο τελευταίο στάδιο της μετα-παραγωγής και αφορά την επιλογή των πλάνων, την επεξεργασία τους και τελικά την εξαγωγή του τελικού (μονταρισμένου) βίντεο. Για το μοντάζ χρησιμοποιήθηκε το Premiere Pro, η έκδοση του 2020.

Το πρώτο πράγμα που έκανα όσον αφορά το μοντάζ ήταν το λεγόμενο rough cut. Διάλεξα δηλαδή ποια απ' όλα τα πλάνα θέλω να κρατήσω για το ντοκιμαντέρ μου και τα έβαλα σε μια αρχική σειρά μέσα στο timeline.

Πρώτα άνοιξα ένα νέο project μέσα στο Premiere Pro. Έπειτα έκανα import στο project αυτό, τον φακέλο που περιείχε όλο το υλικό που είχα επιλέξει στο rough cut. Άνοιξα μια sequence και την ονόμασα sequence 01 στην οποία μέσω του drag and drop τοποθέτησα πρώτα όλη την συνέντευξη. Σε αυτή την sequence μετα άρχισα να κόβω τον λόγο και συγχρόνισα αυτόματα μέσω του προγράμματος, τις κάμερες με τον ήχο του κινητού τον οποίο είχα κρατήσει για το ντοκιμαντέρ. Έπειτα ξανά κοίταξα τον κομμένο λόγο και αφαίρεσα ξανά λόγο από την συνέντευξη, έγινε με λίγα λόγια ένα δεύτερο cut στην συνέντευξη. Στην συνέχεια με το εργαλείο Multicam έγινε η εναλλαγή των πλάνων από τις δυο κάμερες που είχαν χρησιμοποιηθεί για την συνέντευξη (από μακρινό πλάνο σε κοντινό). Το multicam σαν εργαλείο το χρησιμοποίησα γενικά στην συνέντευξη σε σημεία όπου έκρινα εγώ απαραίτητο. Για παράδειγμα χρησιμοποιήθηκε όπου μου φαινόταν ότι πλατείαζε η συνέντευξη της ιδιοκτήτριας ή όπου κουράζονταν το δικό μου μάτι άρα μετά και το μάτι του θεατή. Προχώρησα βάζοντας τα πλάνα στην σειρά που θα έμπαιναν τελικά στο ντοκιμαντέρ. Έπειτα άρχισα να “ντύνω” λίγο την συνέντευξη και έφτιαξα και την εισαγωγή του ντοκιμαντέρ μαζί με το κλείσιμο χωρίς τους τίτλους. Εκείνη την ώρα άφησα για αρχή μερικά κενά μεταξύ των συνεντεύξεων που θα τα γέμιζα αργότερα με πλάνα. Το επόμενο πράγμα που έκανα ήταν το γέμισμα των κενών με πλάνα και πρόσθεσα και τους τίτλους. Αυτό το στάδιο του μοντάζ αποτελεί το πολύ αρχικό διαμορφωμένο μοντάζ μου. Αυτό το οποίο η ιστορία βγάζει για πρώτη φορά ένα νόημα και έχει πάρει την μορφή της αρχής – μέσης – τέλους.

Όσον αφορά το μιξάζ ήχου επειδή κράτησα τον ήχο του κινητού μου στην συνέντευξη συγχρόνισα τις κάμερες με τον ήχο του κινητού. Έβαλα επίσης το εφέ deoiser επειδή είχε λίγο θόρυβο ο ήχος στην συνέντευξη από το εξωτερικό περιβάλλον και ήθελα να μειωθεί. Επιπλέον φρόντισα έτσι ώστε να μην πικάρει ο ήχος διορθώνοντας λίγο τις στάθμες να είναι ανάμεσα στα -12 έως -6 db.

Σχετικά με το color correction διόρθωσα τα χρώματα της εικόνας χωρίς να πειράξω την ισορροπία τους (balance). Το balance το πείραξα λίγο μόνο στις συνεντεύξεις όπου το έκανα λίγο πιο ψυχρό. Ακόμα ανέβασα λίγο το κοντραστ και λίγο το saturation στην συνέντευξη ενώ στα υπόλοιπα πλάνα έδωσα μόνο λίγο saturation. Τέλος έφερα κοντά χρωματικά και τις δυο κάμερες στην

συνέντευξη γιατί η μια ήταν λίγο πιο θερμή από την άλλη. Όλα αυτά τα έκανα με το fast color corrector.

Εφέ που χρησιμοποιήθηκαν:

- ✓ Fade in και Fade out
- ✓ Desolve
- ✓ Αργή κίνηση
- ✓ Σταδιακά η εικόνα στο τέλος της συνέντευξης από έγχρωμη γίνεται ασπρόμαυρη και σβήνει με fade out σε μαύρο. Αυτό το έκανα με το fast color corrector
- ✓ Πάγωμα εικόνας
- ✓ Blur
- ✓ Stabilazer σε κάποια πλάνα γιατί τραβούσα πολύ στο χέρι

Γενικά έχω κάνει ρυθμικό μοντάζ ή αλλιώς όπως ονομάζεται μουσικό. Είναι ένα είδος που δεν αφήνεται τόσο στον χώρο και τον χρόνο των πλάνων αλλά στην μουσική. Έχουμε κόψιμο δηλαδή με βάση την μουσική ή άλλων ηχητικών εκφράσεων που υπάρχουν στην ταινία. Αυτό ακριβώς προσπάθησα να κάνω και εγώ στο ντοκιμαντέρ μου, να μοντάρω πάνω στον ρυθμό της μουσικής. Τα πλάνα δηλαδή ακολουθούν τον ρυθμό της μουσικής. Επέλεξα να κάνω αυτό το μοντάζ γιατί το ντοκιμαντέρ μου δεν έχει σπικαζ όπου εκεί στο cut θα με οδηγούσε το σπικαζ.

Σε αυτό το σημείο δεν μπορώ να σας κρύψω ότι δυσκολεύτηκα αρκετά και είναι το σημείο το οποίο μου έφαγε τον περισσότερο χρόνο. Το μοντάζ είναι ένας τομέας με τον οποίο δεν είχα ασχοληθεί καθόλου στο παρελθόν ούτε τον είχα διδαχθεί στο προπτυχιακό κύκλο σπουδών καθώς αποτελεί μάθημα του μεταπτυχιακού. Έτσι έκατσα να μάθω μόνη μου όσο μπορούσα μοντάζ μέσω διάφορων tutorials που κυκλοφορούν στο διαδίκτυο για να μπορέσω να καταλάβω πώς λειτουργεί το Premiere Pro και να μοντάρω το ντοκιμαντέρ.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Αυτό το ντοκιμαντέρ αποτελεί την πρώτη μου (επίσημη) δημιουργία οπτικοακουστικού έργου. Η πραγματοποίησή του ήταν μια διασκεδαστική μπορώ να πω διαδικασία αλλά ταυτόχρονα έφερε και ορισμένη πείρα πάνω στην παραγωγή ενός ντοκιμαντέρ. Ήρθα σε επαφή με τις δυσκολίες που μπορεί να υπάρχουν στο να δημιουργήσεις ένα ντοκιμαντέρ μόνος σου χωρίς την βοήθεια κάποιου συνεργείου ή άλλου βοηθού. Χρειάζεται υπομονή, αυτοσχεδιασμός μπροστά σε στιγμιαίες αναποδιές, αρκετή φαντασία και φυσικά επιμονή για το τέλειο αποτέλεσμα όπως και αν το φαντάζεται ο καθένας.

Μπροστά σε αυτό το εγχείρημα ,προσωπικά, μπήκα σε μια διαδικασία να διαβάσω για το μοντάζ και για το ντοκιμαντέρ. Συνεργάστηκα πρώτη φορά με πολλούς και διαφορετικούς χαρακτήρες που μπορούν να σε γεμίσουν με συγκίνηση, νοσταλγία και χαρά. Πήρα την πρώτη μου εμπειρία από μια δύσκολη λήψη ήχου λόγω έλλειψης κατάλληλου ηχητικού εξοπλισμού αλλά κατανόησα πως να την βελτιώσω στο μέλλον. Έμαθα ότι για να χρησιμοποιήσεις 1 λεπτό βίντεο πρέπει να κάνεις λήψη 30 λεπτών, ότι μπορεί να κάνεις όλη μέρα γύρισμα και στο τέλος να μη χρησιμοποιήσεις το υλικό αυτό στο μοντάζ, ότι μπορεί να χρειαστεί να ανατρέψεις όλο τον αρχικό σχεδιασμό σου και ότι το μοντάζ είναι ένα πολύ σημαντικό βήμα για την τελική οπτική απεικόνιση του έργου. Ακόμα μπορώ να πω ότι ένιωσα την ικανοποίηση της καλλιτεχνικής ενασχόλησης και τελικά της δημιουργίας του δικού μου οπτικοακουστικού έργου. Γνώρισα για πρώτη φορά το μοντάζ και είδα τις τεχνικές που μάθαινα θεωρητικά, στην πράξη με θετικά και αρνητικά αποτελέσματα. Χρειάστηκε πολύ προσωπική ενασχόληση, διάβασμα βιβλίων, παρακολούθηση βίντεων και εξάσκηση στο Premiere Pro για να κατανοήσω πώς ακριβώς λειτουργεί. Έμαθα ακόμη για παράδειγμα ποιό πλάνο μπορεί να διορθωθεί στο μοντάζ και ποιό όχι, ποιό πρέπει να κοπεί ακόμη και αν είναι καλό και ποιό πρέπει να παραμείνει αναγκαστικά ακόμα και αν δεν είναι τόσο καλό. Αντιλήφθηκα ότι χρειάζεται υπομονή για να έχουμε το καλύτερο αποτέλεσμα, τα ίδια τα γυρίσματα στην Μυτιλήνη κράτησαν γύρω στις 2 εβδομάδες αλλά όλη η επεξεργασία και η τελική παραγωγή του ντοκιμαντέρ ολοκληρώθηκε σε διάστημα περίπου 2 μηνών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Greek Gastronomy Guide, 2019. 10 διαλεκτές ταβέρνες και καφενεία από τα καλύτερα της Λέσβου. Διαθέσιμο από: <https://www.greekgastronomyguide.gr/10-dialektes-tavernes-kai-kafeneia-tis-lesvou/>

Καψασκής Β., 2016. Τα θρυλικά καφενεία της Ελλάδας από τον Γιώργο Πίττα. Διαθέσιμο από: https://m.lifo.gr/articles/greece_articles/89154/ta-thrylika-kafeneia-tis-elladas-apo-ton-giorgo-pitta?amp

Μπούκα Κ., 2006. Παραδοσιακά καφενεία: ένα κομμάτι της παράδοσης μας. Διαθέσιμο από: <http://pacific.jour.auth.gr/emmeis/?p=9867>

Τσούλια Ν., 2013. Τα καφενεία στο χωριό. Διαθέσιμο από: <https://anthologio.wordpress.com/2013/08/09/%CE%AF-%CF%8C-24/>

Αφιερώματα, 2016. 3 καφενεία της Λέσβου στη λίστα με τα 20 πιο όμορφα καφενεία της Ελλάδας. Διαθέσιμο από: <https://www.lesvosnews.net/articles/news-categories/afieromata/3-kafeneia-tis-lesvoy-sti-lista-me-ta-20-pio-omorfa-kafeneia-tis>

Breschand J., 2006. Ντοκιμαντέρ η άλλη όψη του κινηματογράφου. Αθήνα: Πατάκης

Στάθη Ε., Σκοπετέας Γ., 2009. Ντοκιμαντέρ μια άλλη πραγματικότητα. Αθήνα: Αιγόκερως

Στεφανή Ε., 2007. 10 κείμενα για το ντοκιμαντέρ. Αθήνα: Πατάκης

Baron D.P., 2008. Business and the organisation. 6th ed. Chester (CT): Pearson.

Φασιανός Α., Χρονάς Γ., Νικολακάκης Γ., Παπαταξιάρχης Ε., Παρασκευαΐδης Θ., Φραγκούλη Φ., 2001. 39 καφενεία και ένα κουρείο. Κρήτη: ΠΕΚ (Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης)

Χατζηδημητρίου Τ., 2007. Ανεξερεύνητη Λέσβος. Αθήνα: Road A. E.

Παπακώστας Γ., 2001. Φιλολογικά σαλόνια και καφενεία της Αθήνας. Αθήνα: Πατάκης

Πίπτας Γ., 2014. Τα καφενεία της Ελλάδος. Αθήνα: Κοιλιάδα Λευκών Α.Ε

Χατζόπουλος Α., 2001. Τα καφενεία του Ελληνισμού. Αθήνα: Κάκτος

Κιομουρτζιάν Ι.Τ., 1992. Οδοιπορικό στην Πόλη του 1680. Αθήνα: Τροχαλία

Πλακίτσης Σ., 2015. Από τα αλώνια...έως τα καφενεία, μια ζωή δρόμος. Αθήνα: Πλακίτσης Στυλιανός

Σκουμπουρδή Α., 2002. Καφενεία της παλιάς Αθήνας. Αθήνα: Πνευματικό κέντρο δήμου Αθηνών

Παπακώστας Γ., 2011. Φιλολογικά σαλόνια, φιλολογικά καφενεία και στέκια της Αθήνας. Αθήνα: Εστία

Γεραρδής Τ., 1998. Ο καφές - ένα αραβικό παραμύθι. Αθήνα: Τροχαλία

Καιροφύλας Κ. Γ., 1995. Η Αθήνα και οι Αθηναίοι: φιλολογικά καφενεία, μπουραρίες, καφέ αμάν, εστιατόρια, ταβέρνες και κοσμικά κέντρα. Αθήνα: Φιλιππούτη

Πετρόπουλος Η., 2013. Ο Τουρκικός καφές εν Ελλάδι. Αθήνα: Νεφέλη

Σαρρή Ν., 1990. Οσμανική πραγματικότητα ΙΙ. Αθήνα: Αρσενίδα

Γιάνης, 2017. Η ιστορία του καφενείου. Διαθέσιμο από:

<https://ideografos.wordpress.com/2017/06/11/%CE%B7-%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BA%CE%B1%CF%86%CE%B5%CE%BD%CE%B5%CE%B9%CE%BF%CF%85>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1. ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

Ερωτηματολόγιο συνέντευξης προς τις ιδιοκτήτριες του «Ερμή» :

- 1) Πείτε μας λίγα λόγια το καφενείο στο οποίο βρισκόμαστε σήμερα
- 2) Από πότε λειτουργεί το καφενείο ;
- 3) Τι ήταν το κτήριο πριν το αναλάβετε εσείς ;
- 4) Ποιο είναι το φύλο των θαμώνων; Άλλαξε στην πάροδο των χρόνων;
- 5) Ποιοι εργαζόμενοι συχνάζουν εδώ ; Υπάρχει κάποια συγκεκριμένη ομάδα π.χ συνταξιούχοι, άνεργοι ;
- 6) Ποιο το μορφωτικό επίπεδο των θαμώνων ;
- 7) Τι νομίζετε πως είναι αυτό που έλκει τους θαμώνες ;
- 8) Ποιος είναι ο μ.ο ηλικίας των θαμώνων ;
- 9) Τι αναμνήσεις έχετε από τον καφενέ ;
- 10) Κάποιο γεγονός μέσα από το καφενείο που να έχει χαρακτηί στη μνήμη σας ;
- 11) Γίνονταν συχνά γλέντια στο καφενέ ;
- 12) Εκδηλώσεις άλλες έχουν γίνει στο χώρο; π.χ κάποια Έκθεση ζωγραφικής, παρουσίαση βιβλίου ή άλλα ;
- 13) Πολιτικές συζητήσεις ή καβγάδες θυμάστε να γινόντουσαν στο καφενε ;
- 14) Τι άλλες συζητήσεις γίνονταν ;
- 15) Ποιος νομίζετε πως είναι ο κοινωνικός ρόλος του καφενείου;
- 16) Τι σημαίνει το καφενείο για εσάς και την οικογένεια σας ;
- 17) Παραδοσιακοί μεζέδες ή γλυκά από την Μ. Ασία ;
- 18) Τι προτιμούν συνήθως οι θαμώνες να παραγγέλλουν ;
- 19) Θέλετε αυτή τη συνήθεια να την ακολουθήσουν και οι επόμενες γενιές;
- 20) Ποια είναι τα μελλοντικά σας σχέδια για τον Ερμή ;
- 21) Τι αλλαγές κάνατε στον χώρο;
- 22) Υπάρχει κάτι άλλο που θέλετε να προσθέσετε εσείς ;

Ερωτηματολόγιο συνέντευξης προς τους θαμώνες:

- 1) Τι σημαίνει το καφέ αυτό για σας ;
- 2) Τι σας έλκει στο συγκεκριμένο καφέ και έγινε στέκι σας ;
- 3) Από πότε έρχεστε εδώ ;
- 4) Πόσο συχνά επισκέπτεστε το καφενείο και ποιες ώρες της ημέρας προτιμάτε και γιατί ;
- 5) Τι προτιμάτε να παραγγέλνετε συνήθως ;
- 6) Πώς περνάτε το χρόνο σας στο καφενείο; πόση ώρα μένετε εδώ ;
- 7) Ποια είναι τα θέματα συζήτησης όταν έρχεστε εδώ ;
- 8) Τι αναμνήσεις έχετε από τον Ερμή ;
- 9) Κάποιο γεγονός που αξίζει να μας διηγηθείτε ;
- 10) Τάβλι ή χαρτιά ή και τα δυο ;